

Michael Bock*

Pravni fakultet, Johannes Gutenberg Univerzitet Mainz

POZITIVNA SPECIJALNA PREVENCIJA I NOVE TENDENCIJE U KRIMINALNOJ POLITICI O nedostacima eliminatornog *Feindstrafrecht-* *krivičnog prava* i značaju primenjene kriminologije za kriminalnu politiku po meri ljudske zajednice

Apstrakt: Primenjena kriminologija je posebna kriminologija koja sadrži naučne metode za analizu pojedinačnog slučaja – kriminalne ugroženosti pojedinca. Bez tih metoda de lege lata je nezamisliva ozbiljna implementacija i ostvarivanje pozitivne specijalne prevencije, koja je počev od Franca Lista, već decenijama oblikovala nemačko krivično pravo. Poslednjih godina političke kampanje i pritisak medija znatno su naškodili pozitivno-specijalnopreventivnom kriminalno-političkom konceptu. Drugačije od represivne i punitivne reakcije, ali i većine kriminoloških škola, *primenjena kriminologija* sudijama, socijalnim radnicima i drugim praktičarima pruža pouzdan instrument za ocenu kriminalne ugroženosti pojedinca. Otuda je primenjena kriminologija neophodna za svakoga ko veruje da cilj krivične reakcije nije da eliminiše učinioca kao stranog neprijatelja, već da ga pridobije za zajednicu i život koji je u njoj bez prestupa moguć.

Ključne reči: primenjena kriminologija, eliminatorno krivično pravo, pozitivna specijalna prevencija, kriminalna politika, kultura kontrole.

I. DRUŠTVENI I KRIMINALNOPOLITIČKI ASPEKTI NOVE KRIVIČNE REAKCIJE

Već nekoliko godina nemačka krivična reakcija strmoglavno se kreće unazad. U svim političkim taborima, bez obzira na druge razlike, razvio se isti kriminalnopolitički ton i jednak odnos prema krivičnoj reakciji: u materijalnom krivičnom pravu gleda se da se, gde god je moguće, prošire inkriminacije i zabrane rizične radnje namesto kojih su do skora samo konkretizacije rizika bile kažnjive; u pogledu sankcija, beskompromisno se zagovaraju oštrije mere i duže kazne; u krivičnom postupku se na uštrb osnovnih prava građana proširuju ovlašćenja organa krivičnog gonjenja.¹ U ratu političara i posebno medija protiv kriminala, odnosno

* redovni profesor, LSBoock@uni-mainz.de

1 Göppinger-Schneider /2008/: *Kriminologie*, 6. izd., § 30, 1 dd.; Streng /2006/, Vom Zweckstrafrecht zum Feindstrafrecht? – Überlegungen zu den Auswirkungen des neuen Sicherheitsdenkens

onih pojava koje političari i mediji predstavljaju kao posebnu opasnost po građane, naučne činjenice i argumenti izgubili su svaki značaj. Politička scena na kojoj je bolja prolaznost jedini cilj stranačke strategije i medijska slika u kojoj borba za veću gledanost ne poznaje uređivačke granice, pogoduju učestalim zahtevima da se kaznena politika pooštri i moralno rasterećuju sve koji u veri da stoje na dobroj strani – onoj koja se beskompromisno bori protiv kriminaliteta – takve zahteve iznose.

Svaki javni funkcioner i svaki eksponirani činovnik deo je te igre. Političarima, ali i predstavnicima policije i pravosuđa napredak u službi visi o koncu ako se ne priklone diskursu u kome su svaki pokušaj da se u obzir uzmu posebnosti slučaja koji se rešava i svako zalaganje za razumnu i preduseljivu reakciju zabranjeni. Žrtva i njena patnja uvek dolaze u prvi plan; pogrdno je ukazati na nerazjašnjene okolnosti i komplikovane prilike učinioca; prosta jednačina po kojoj je duže zatvaranje garancija veće bezbednosti kao kriminalnopolitički postulat ne dovodi se u pitanje. Svako ko se svojski ne uključi u rat medija i političara protiv kriminalnog zla postaje sumnjiv.

Nov pristup u borbi protiv kriminaliteta, da se razumemo, ne zabrinjava zato što njegovi akteri na videlo iznose nedostatke previše optimističkih postavki iz prošlosti ili potrebu da ranije postavke budu ispravljene. Za takvu vrstu reforme kriminalna politika je uvek bila otvorena.² Niko razuman ne poriče da je nemačka krivična reakcija danas suočena sa novim oblicima kriminaliteta, kao i da su se vremenom pojavili novi profili učinilaca. Te dobro uočljive promene u kriminalnoj stvarnosti su delom uslovljene opštim društvenim promenama, a delom se mogu vezati i za kraj Hladnog rata i pad gvozdene zavese (ujedinjenje Nemačke, imigracija takozvanih ruskih Nemaca, jedinstven kriminalni prostor u Evropi). Kako naznačene promene niko razuman ne poriče, glas protiv nove kulture borbe protiv kriminaliteta nije glas obnevidele nauke koja kapitulira pred zločinom, već glas koji se zalaže za borbu koja će, kao do sada, uvažavati principe pravne države. Novi diskurs sadržajno razgrađuje pravnu državu i nasleđenu pravnu kulturu; osnovna karakteristika nove postavke je da se na pojedinca koji jednom učini neko krivično delo više ne gleda kao na člana društveno-političke zajednice, već kao na protivnika-neprijatelja koji stoji van zajednice i koga radi postizanja mira treba eliminisati. Za takvo eliminatorno krivično pravo, u kome je krivac neprijatelj, nemački *Feind*, u Nemačkoj se koristi poseban naziv – *Feindstrafrecht*.

Novo, suštinski drugačije stanje poredi se sa ratnim – bellum iustum koncepcijama starog međunarodnog javnog prava.³ Učinilac je neprijatelj (hostis omnium), a rat protiv njega je proklamovani sveti rat – rat do uništenja, rat bez obzira na upotrebljena sredstva i bez sluha za stvarne potrebe mira kao proklamovanog

auf ein „demokratisches Strafrecht“ in: „Bitte bewahren Sie Ruhe“ – *Leben im Feindrechtsstaat*, priredili Thomas Uwer i Organisationsbüro Strafverteidigervereinigungen, Berlin, str. 227–248.

2 Za Veliku Britaniju i Ameriku: Garland /2003/: Die Kultur der „High Crime Societies“ – Voraussetzungen einer neuen Politik von „Law and Order“, str. 36–69 in: Oberwittler/Karstedt (pri.) *Soziologie der Kriminalität, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Posebna sveska 43/2003.

3 Schneider /2001/: *Bellum Iustum gegen den Feind im Innern? Über die Bedeutung der verfassungsrechtlichen Verfahrensgarantien bei der „Bekämpfung“ der Organisierten Kriminalität*, str. 499–515.

cilja. Međutim, primeren rat protiv zločina i zločinaca nezamisliv je bez svestranih kautela: *recta intentio, ultima ratio, finis pax*, i svih ostalih kriterijuma stare škole. Velika je greška držati da su protivnici eliminatornog *Feindstrafrecht-krivičnog prava*, zbog toga što takvu i slične koncepcije odbacuju, krivičnopravni pacifisti i da tobože ustiču pred kriminalitetom i poriču opasnost raširene kriminalne delatnosti. Protivnici eliminatornog krivičnog prava ne nipodaštavaju krivičnu reakciju, već uviđaju i poštuju neophodnost da krivičnopravni zahvati budu *naročito opravdani*; oni se protive stavu da borba protiv neprijatelja opravdava reakciju bez granica i ne vide da je cilj krivičnog prava eliminacija učinioca kao zajednici stranog neprijatelja. Jedino takav pristup odgovara kulturi i principima društveno-političkog organizovanja savremene Evrope.⁴ Na tom prosvetljenom kursu nalazila se i velika nemačka reforma krivičnog prava iz 60-ih i 70-ih godina dvadesetog veka.

Promene u načelnom pristupu o kojima sam govorio potvrđuju i najnovije izmene u materijalnom i procesnom krivičnom pravu. Umesto da sve izmene redom navedem, na ovom mestu uputiću čitaoca na paradigmatično hektički donete izmene odredbi o bezbednosno-terapijskoj meri trajnog zatvaranja (*Sicherungsverwahrung*).⁵ U tim izmenama, odnosno u propratnim tonovima kriminalnopolitičke i medijske diskusije, sasvim jasno je došlo do izražaja da se mera trajnog zatvaranja prećutno više ne shvata kao neophodna mera izolacije učinioca za vreme u kome je opasan, već kao zaista trajno zatvaranje – ireverzibilna izolacija svoje vrste koja društvu može da posluži kada već nema smrtne kazne, čije se pravno vaskrsavanje često potajno priželjkuje.

Slika o krivcu, bivšem sugrađaninu, kao zlom protivniku koji stoji izvan zajednice moguća je i potpuna samo ako se neprijatelji jasno odele od saveznika, ako se, dakle veruje da ljudi ili jesu ili nisu zločinci. Između dobrih i uzornih saveznika koji se po svaku cenu moraju zaštititi i rđavih neprijatelja koje treba eliminisati, nisu dozvoljeni nikakvi prelazi i interferencije. Bilo bi vredno sprovesti naročitu studiju i istražiti odnos takve iskrivljene percepcije kriminalne aktivnosti sa jedne, i socijalnopsihološke dinamike koja je izražena kao fenomen žrtvenog jarca i kaznena psihologija društva⁶, a takođe i Dirkemove teorije anomalije, sa druge strane. Na dohvat ruke je da bez navedene iskrivljene percepcije kriminalne aktivnosti navedene socijalnopsihološke i naučne postavke uopšte ne bi postojale. Prekršaj norme se, bez ikakvog uporišta u dinamici stvarnosti, *kao takav* uzima i izdiže, dok se prestupnik norme opet *kao takav*, bez obzira na druge okolnosti, izdvaja kao podoban objekat za defrustraciju i kažnjavanje, kroz koje se drugima za primer na njemu uspostavlja i demonstrira snaga i obaveznost norme.⁷

4 Bock /1994/: Die evangelische Friedensethik und die Lehre vom 'bellum justum', in: Heinrich Assel et al. (prir.): *Zeitworte – Der Auftrag der Kirche im Gespräch mit der Schrift. Friedrich Mildenberger zum 65. Geburtstag*; Nürnberg: Helmut Seubert, str. 121–130.

5 Göppinger-Schneider /2008/; Kinzig /2004/: Umfassender Schutz vor dem gefährlichen Straftäter? Das Gesetz zur Einführung der nachträglichen Sicherungsverwahrung, *NStZ*, str. 655–660; Kinzig /2010/: Die Entwicklung der Gesetzgebung zur Sicherungsverwahrung und die damit verbundenen Auswirkungen auf ihre Klientel, *FPPK*, str. 48–59; Brettel /2010/: Offene Fragen der Sicherungsverwahrung im Jugendstrafrecht, *R & P*, str. 19–23.

6 Göppinger-Bock /2008/: *Kriminologie*, 6. izd., § 9, 15.

7 U istraživanjima koja su bila podstaknuta age-crime-debatom dokazano je da su predstave u kojima se, otvoreno ili latentno, polazi od urođene ili prosto trajne razlike između okorelih kri-

Takvo patološko socijalnopsihološko nastrojenje nalazimo i u pristupu i kadrovski uslovljenom sklopu ličnosti pravnik i socijalnih radnika koji učestvuju u krivičnom postupku: u držanju i retorici u sudnici, u nekontrolisanom izlivu moralnih osuda u centrima za izvršenje alternativnih sankcija i najviše u zavodima za izvršenje kazne zatvora, koji su posebno podobna sredina za razvoj punitivno-represivnog i sadističkog ponašanja u klimi u kojoj se takvo ponašanje ne samo ostavlja bez sankcije, već se naprotiv prećutno ili otvoreno odobrava i nagrađuje.

II. NOVE TENDENCIJE U KRIMINALNOJ POLITICI I KRIVIČNE NAUKE

A. Krivično pravo i njegova dogmatika

Odgovornost krivičnopravno-dogmatičkih i kriminoloških postavki za najnoviji kriminalnopolitički cunami treba ceniti sasvim oprezno. No, svakako je indikativno da Günther Jakobs, glavni predstavnik jedne vrlo uticajne krivične škole, poseban, po sebi negativno konotiran izraz koji se za eliminatorno krivično pravo koristi u nemačkoj diskusiji – *Feindstrafrecht* – upotrebljava sasvim afirmativno.⁸ Jakobsovu školu podvrgao je temeljnoj kritici Schneider u svojoj habilitaciji *Da li jačanje poverenja u normativni poredak može da bude glavni oslonac krivične dogmatike*.⁹ Schneider je došao do dva bitna zaključka – prvo, on je uspeo da pokaže da je sa stanovišta sociologije prava u postavkama Jakobsa i njegovih sledbenika došlo do preklapanja, odnosno zamene takozvanih manifestnih i latentnih funkcija (krivičnog prava).¹⁰ Ako bi održavanje i jačanje poverenja stanovništva u normativni poredak uopšte dolazilo u obzir kao osnov krivičnopravne dogmatike, onda bi takvo jačanje moglo da bude samo *latentna* (prećutna, neraspričana) funkcija krivičnog prava. Kada bi se ta funkcija ozbiljno i naglas u nauci i u svakodnevnici kao temeljna obrazlagala, ona bi postepeno bila paralisana sve do svog nestanka.¹¹ Latentne funkcije moraju da ostanu latentne, inače nemaju nikakvo dejstvo i prestaju da budu funkcije.¹² Zbog toga je Jakobsov sistem, pod pretpostavkom da je Jakobs pravilno uočio

minalaca i običnog sveta pogrešne. Kriminalitet se u životu učinioca javlja kao faza (u ranoj mladosti ili kasnije), retko i u srednjem dobu, ali sasvim retko kontinuirano u svim fazama života (za opširan pregled v. Göppinger-Münster /2008/: *Kriminologie*, 6. Auflage, § 12).

- 8 Reprezentativno Jakobs /1985/: *Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung in ZStW*, str. 751–785.; Jakobs /2000/: *Das Selbstverständnis der Strafrechtswissenschaft gegenüber den Herausforderungen ihrer Zeit*, in: Eser/Hassemer/Burkhardt (prir.): *Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor der Jahrtausendwende*, str. 47–56; Jakobs /2004/: *Bürgerstrafrecht und Feindstrafrecht*, in: *HRRS*.
- 9 H. Schneider /2004/: *Kann die Einübung in Normanerkennung die Strafrechtsdogmatik leiten? Eine Kritik des strafrechtlichen Funktionalismus*, Berlin: Duncker & Humblot. Kritiku je razradio Morguet /2009/: *Feindstrafrecht – Eine kritische Analyse*, Berlin: Duncker & Humblot.
- 10 Robert K. Merton /1949/: *Manifest and Latent Functions*, odeljak treći u knjizi *Social Theory and Social Structure*, Glencoe / IL: The Free Press.
- 11 H. Schneider /2004/, str. 328.
- 12 V. stariji prilog Bock /1991/: *Ideen und Schimären im Strafrecht, ZStW*, str. 636–656, 649. „Manifestna“, za građane dostupna i oipljiva krivičnopravna dogmatika, čiji je cilj pozitivna generalna prevencija – održavanje i jačanje poverenja u normativni poredak, ne bi smela da bude gro-sistemska, već bi morala da bude personalno orijentisana (o podeli na sistemskofunkcionalne

sve bitne momente, u najboljem slučaju oštrouman i posvećen pokušaj da se pravni život krivičnopravnih odredbi provuče kroz funkcionalističku pravnosociološku analizu. Kada bi održavanje i jačanje poverenja u normativni poredak zaista bilo svrha krivične reakcije, nauka bi Jakobsove studije morala posvećeno da pritaji, jer bi u suprotnom krivično pravo kakvo je i Jakobs zatekao i sistematski obradio ubrzo nestalo. Još je interesantniji drugi zaključak Schneiderovog istraživanja. Schneider je, kao i drugi Jakobsovi kritičari, pokazao da je održavanje i jačanje poverenja u normativni poredak pojmovno otvoreno za svaku vrstu reakcije i da u tom smislu pretili da „opravda“ svaki, pa i najgori i sasvim preteran vid postupanja sa krivcem (“preventivni ekscesi”).¹³ Jakobs stalno ponavlja i naglašava, da sve što kaže o krivičnom pravu pretpostavlja demokratski milje pravne države i da su sledstveno tome njegovi iskazi samo za takav poredak validni. Ali, to je slaba uteha; prema takvoj društveno-političkoj lakomislenosti sa pravom treba biti podozriv.¹⁴ Jer, ljudi i u demokratskim porecima razmišljaju najpre ovako: kada pratimo veliki cilj da zaštitimo saveznike od spoljnog neprijatelja, zašto bi trpeli da nas sputavaju glomazna pravila krivične procedure koja smo sami osmislili? U našoj državi je već sada, dakle u vreme kada je ona navodno stabilna, pravna i demokratska država, zaživelo uverenje da, bez obzira na svaku drugu okolnost, treba težiti ultimativnom povećanju funkcionalne efikasnosti krivičnog prava. Takvom krivičnom pravu nisu ili ne bi bile postavljene nikakve granice van njega samoga i otuda je takva koncepcija totalitaristička. Na ovom mestu bi o ovoj kontraverzi i Jakobsovom shvatanju valjalo izneti i mnoge pojedinosti¹⁵ i sasvim je moguće da sve što se dešava i što bi se moglo desiti u stvarnosti ne odgovara Jakobsovim namerama. Jakobsu niko ne poriče da ima dobre namere, ali je očigledno da njegova koncepcija taman i da zaživi u pravnoj državi, vodi njenom uništenju.

B. Kriminologija

I prilikom ocene uloge i odgovornosti kriminologije za najnovije kriminalnopolitičke tendencije, treba posebno paziti da se uzroci ne zamene sa posledicama. Kriminologija svakako nije ni kriva, ni zaslužna za najnovije promene. No, može se reći da je u poslednjih trideset godina ona ipak učestvovala u nastanku i razvoju uočenih pojava.¹⁶ Reprezentativna kriminološka učenja i poznate

i personalnofunkcionalne entitete v. Schelsky, Systemfunktionaler, anthropologischer und personfunktionaler Ansatz der Rechtssoziologie, in: *Die Soziologen und das Recht*, str. 95–146). U skladu sa tim zahtevom bilo je finalno učenje Hansa Welzela, koje je, kako je poznato, svojedobno kritikovao Roxin i time otvorio put izgradnji krivične domatike po meri kriminalne politike. Pozitivna generalna prevencija zamisliva je samo ako postoji izvesna „izomorfija“ između krivičnopravne dogmatike koja oblikuje krivičnu reakciju i predstava građana o njenom smislu prema kojima oni uređuju svoje ponašanje i život.

13 H. Schneider /2004/, str. 84, 341–343.

14 Bock /1991/: Ideen und Schimären im Strafrecht, *ZStW*, str. 636–656, 648.

15 V. npr. Lesch /2000/: Hörfälle und kein Ende – Zur Verwertbarkeit von selbstbelastenden Aussagen des Beschuldigten in der Untersuchungshaft, *GA*, str. 355–371; Lesch /1999/: Inquisition und rechtliches Gehör in der Beschuldigtenvernehmung, *ZStW*, str. 624–646. Za posebna pitanja isp. Morguet /2009/: *Feindstrafrecht – eine kritische Analyse*.

16 Bock /2007/: Standortbestimmung der Angewandten Kriminologie, in: Liebl (up.), *Perspektiven der Kriminologie im 21. Jahrhundert*, str. 23.

kriminološke škole nikada nisu svesno podsticale kriminalnu politiku čiji će glavna okosnica biti maksimizacija strogosti i represije i eliminacija krivca-neprijatelja. Takvo spočitavanje bilo bi apsurdno za svakoga ko je 70-ih godina prošlog veka, bilo kao istomišljenik ili neistomišljenik, imao priliku da doživi ekspanziju danas potpuno skrajnutih labeling-pristupa u nemačkoj kriminologiji. Teorije etiketiranja, odnosno labeling-postavke obećavale su društvu svetlu budućnost. Ta budućnost nalazila se na istom kursu kao i veliki talas opštih društvenih promena iz 70-ih godina. U tom prvom periodu, kada je obznanjeno da i sama krivična reakcija u izvesnom smislu stvara kriminalitet i zločince, držalo se da napredak u borbi protiv kriminaliteta leži u *smanjenju i atrofiji*, a nikako u *jačanju* krivične reakcije. Krivična reakcija je tada ocenjena kao destruktivna spona koja podstiče stigmatizaciju i kriminalne karijere, i otuda je osveščena javnost zahtevala, manju ili veću, obustavu krivične reakcije. Manje krivičnog prava obećavalo je manje kriminaliteta.¹⁷

Do značajnijih promena došlo je tek 80-ih i 90-ih godina prošlog veka i to pretežno u kriminologiji i maloletničkom krivičnom pravu. U maloletničkom krivičnom pravu došlo je do velikog talasa dekriminalizacije i diverzije postupka, gotovo u celosti su ukinuti vaspitno-popravni domovi, a kazna maloletničkog zatvora je zbog štetnog uticaja zatvaranja potpuno skrajnuta.¹⁸ U kriminologiji su naružena i sa uspehom skrajnuta sva učenja i škole koje su pokazivale ma i najmanje interesovanje za psihičke i socijalne preduslove kriminalne karijere. Takva učenja žigosana su kao produžene ruke destruktivne energije krivične reakcije koju je u celini valjalo potisnuti.¹⁹

Značajno je i da su u Nemačkoj labeling-postavke pogrešno recipirane i zatim na poguban način preokrojene.²⁰ Za velike američke teoretičare labelinga, počev od Tannenbauma, preko Edwina Lemerta do Howarda Beckera ali i Cicourela, Garfinkela i Goffmana – za sve njih je otkriće i istraživanje naročitih mehanizama interpretacije, pripisivanja i stigmatizacije u uslovima formalne i neformalne reakcije, bilo samo ispitivanje *dodatnih* uslova za dalji razvoj devijantnog i kriminalnog ponašanja kod pojedinca. Prema viđenju američkih teoretičara labeling-pristupa, sve teorije iz američke kriminološko-sociološke tradicije – od kriminološke ekologije preko teorije subkulture i kulturnih konflikata, pa do Mertonove teorije anomije –, nije trebalo *skrajnuti i zameniti*, već *dopuniti* saznanjima o pojavi koju je Edwin Lemert poentirano označio kao *sekundarnu devijaciju*.²¹ Sekundarna devijacija stoji za približavanje kriminalnom ekstremu usled nesumnjivo postojećih pojava odbaci-

17 Bock /2006/: Der Einfluss der Soziologie auf das Menschenbild in den Kriminalwissenschaften, in: Karl Acham, Knut Wolfgang Nörr, Bertram Schefold (prir.), *Der Gestaltungsanspruch der Wissenschaft – Aufbruch und Ernüchterung in den Rechts-, Sozial- und Wirtschaftswissenschaften auf dem Weg von den 1960er zu den 1980er Jahren*, Franz Steiner Verlag Stuttgart, str. 17–41.

18 Bock /1999/; Je weniger desto besser. Wie im Jugendstrafrecht kriminologische Torheiten dogmatisch geädelt wurden; in: Ebert, Udo, Claus Roxin, Peter Reiß, Eberhard Wahle (prir.): *Festschrift für Ernst-Walter Hanack*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, str. 625–638.

19 Paradigmatično Peters /2009/: „1969, nicht ‘68“, *KrimJ*, str. 132.

20 H. Schneider /1999/: Schöpfung aus dem Nichts – Missverständnisse in der deutschen Rezeption des Labeling Approach und ihre Folgen im Jugendstrafrecht, *MschKrim*, str. 202–213.

21 Lemert /1974/: Der Begriff der sekundären Devianz, in: Lüdersen, K./ Sack, F. (prir.), *Seminar Abweichendes Verhalten*, Frankfurt, str. 433–476.

vanja, stigmatiziranja i degradacije osumnjičenog i krivca. Te pojave podstiče i stvar društva, pa tako svakako i krivična reakcija. Međutim, prema Fritzu Sacku, koji je u nemačkoj recepciji labeling-postavki imao ključnu ulogu, primarna devijantnost (Lemert), uopšte *ne postoji*, pa se sledstveno kriminalitet svodi na kriminalizaciju. Drugim rečima, prema Sacku kriminalitet nastaje ni iz čega usled dejstva organa gonjenja. Samo u ovakvoj očito pogrešnoj labeling-postavci moglo je da dođe do ogorčene i ubitačne borbe između normativne i interpretativne paradigme, između etiološkog kriminološkog pristupa i labeling-approacha.²²

U tako izvrnutoj labeling-approach-klimi, kriminologija je kao naučna disciplina prestala da se obazire na socijalne i psihičke preduslove kriminaliteta. Bilo je drsko uopšte razmišljati o takvim stvarima. Anatemisani su čak i pojedinci sa Sackovog kursa koji su u pojedinostima pokušali da odstupe i realnije sagledaju stvar. Već 70-ih godina prošlog veka takva sudbina je zadesila radove Haferkampa²³, a 90-ih godina i radove Scherera i Hessa.²⁴

U to vreme jedini ozbiljan konkurent labeling-postavkama u kriminološkoj diskusiji bile su rational-choice postavke. Rational-choice koncepcija posebno se učvrstila 90-ih godina prošlog veka kroz postavke komunalne kriminalne prevencije, za koje je karakteristično da drže da se iz anticipacije racionalnog prebiranja zločinca po prednostima i nedostacima kriminalnog plana mogu izvesti manipulaciji dostupne tačke okoline koje će u konkretnom slučaju pojedinca odvratiti od zločina.²⁵ Rational-choice teorije imaju izvesnu idejnu srodnost sa Sackovim labeling-postavkama, jer ni njih ne zanimaju psihičke i socijalne prilike pojedinca kao temelj na kome on gradi svoju motivaciju, već isključivo elementarna psihološka „ispravnost“ njegovog unutrašnjeg aparata uz pomoć koga razlikuje legalna od protivzakonitih ponašanja i, u odnosu na ličnu korist koju je izračunao, bira jednu ili drugu alternativu. Za razliku od labeling-postavki, ekonomske rational-choice postavke nisu naknadno prekraćene u Nemačkoj, već i u svom izvornom obliku polaze od bitno prekraćene stvarnosti. Iza tzv. razumnog/racionalnog izbora i pitanja kako će pojedinac oceniti rizike i dobit svoje radnje, stoje upravo svi poznati i vrlo raznovrsni uslovi i spletovi uslova koje je rasvetlila etiološka kriminologija, počev od velikih uporednih multifaktorijalnih istraživanja, pa do prospektivnih istraživanja razvojne kriminologije.²⁶ Uticaj rational-choice postavki i labeling-postavki na kriminološku misao bio je istovetan. Kriminologija je kao disciplina dobrim delom otupela i prepustila zaboravu znanja i načine da socijalne i psihičke preduslove kriminalnog ponašanja sistematično obuhvati i rasvetli. Umesto toga, kriminologija se u potpunosti skoncentrisala na uslove koji učinioca kao zamišljeni aparat sa spolja kriminalno nadražuju. I labeling-approach i rational-choice kriminologija shvataju

22 Bock /2000/: *Kriminalsoziologie in Deutschland – Ein Resümee am Ende des Jahrhunderts*, in: Dreier, Horst (prir.): *Rechtssoziologie am Ende des 20. Jahrhunderts – Gedächtnissymposium für Edgar Michael Wenz*, Tübingen: Mohr Siebeck, str. 115–136.

23 Haferkamp /1975/: *Kriminelle Karrieren – Handlungstheorie, teilnehmende Beobachtung und Soziologie krimineller Prozesse*, Hamburg: Rohwolt.

24 V. Sack /1998/: *Vom Wandel in der Kriminologie – und Anderes, KrimJ*, str. 47–64.

25 Göppinger-Schneider /2008/: *Kriminologie*, 6. izd., § 30, 17.

26 Göppinger-Bock /2008/: *Kriminologie*, 6. Aufl., § 10, 94.

čoveka kao praznu i po sebi nezanimljivu tipsku posudu, koja postaje opasna uvek kada se u nju sliju određeni momenti iz najbližeg i šireg okruženja (rational-choice) ili kada je, u drugom slučaju, kao takvu odrede organi gonjenja (nemački labeling). U oba slučaja ispada da od učinioca ništa ne zavisi, da je učinilac kriminalni sunco-kret (Reaktionsdepp²⁷), i da sledstveno nema smisla kod njega nešto menjati.

Ovakve promene delom su imale uzrok i potporu u običaju da kriminologiju na pravnim fakultetima predaju i razvijaju krivičari, koji kao pravници svoje osnovno obrazovanje, dabome, nisu stekli na polju empirijskih nauka. Labeling i rational-choice postavke su tematski, metodološki, ali i po unutrašnjoj logici i mogućnostima implementacije u praksi upravo predodređene da najbolje budu primljene među školovanim pravicima. Za pravnike su one znatno jednostavnije od ostalih tvrdih socioloških koncepcija. To je, međutim, manje bitno. Glavno je da su kriminolozi naučnoj javnosti i društvu slali poruku da psihički i socijalni momenti kriminaliteta nemaju nikakvu važnost i da su ideali kojima se težilo – vaspitanje, resocijalizacija, i individualni tretman – samo himere pogrešnog kriminološkog pristupa koje u praksi i ovako, i onako ne daju očekivane rezultate. U razgovoru o specijalnoj prevenciji, postalo je dakle moderno, biti cinik i defetista, tako da su vaspitna postavka, resocijalizacija i pozitivna specijalna prevencija u celini redovno, makar i usputno, opadane.²⁸ Iz poslednjeg se lako vidi kako je nerazuman koncept i nerazumno ophođenje nemačkih labeling-postavki išlo na ruku najnovijim kriminalnopolitičkim promenama. Uporno istrajavanje nemačkih labeling-postavki da nema boljih i lošijih mera u krivičnoj reakciji, i da je potpuno svejedno kako se reaguje, jer je jedino bitno da se što manje i po mogućstvu nikako ne reaguje, naišlo je na širok i znatno izvnut politički odjek kod aktera koji nisu želeli da odustanu od krivične reakcije – kada je kriminološki svejedno koja će mera biti izrečena, onda uvek treba izreći najstrožu i najdužu. Tako su se oko stava da su psihički i socijalni faktori kriminološki irelevantni i u nipodaštavajućoj, gotovo neprijateljskoj oceni pozitivne specijalne prevencije složili i desničari i levičari, dakle i oni koji su bili poznati po strogosti i oni koji su uvek bili poznati po popustljivosti.²⁹

III. POZITIVNA SPECIJALNA PREVENCIJA I KRIVIČNA REAKCIJA

A. Maloletničko krivično pravo

Za razliku od nauke, zakonodavac je pre najnovijih promena koje sam ilustrivao, prema pojavi kriminalnoga zadržao razumno i naspram stvarnih prilika opravdano držanje. To ću za početak pokazati na primeru maloletničkog krivičnog prava i vaspitne postavke, koja i danas u njemu dominira.

27 Trotha /1977/: Ethnomethodologie und abweichendes Verhalten – Anmerkungen zum Konzept des „Reaktionsdeppen“, *KrimJ*, str. 98–115.

28 Bock /1990/: Kriminologie und Spezialprävention. Ein skeptischer Lagebericht, *ZStW*, str. 504–533.

29 Bock /1999/: Schädlich, überflüssig, schmutzig – Die Argumentationen der kriminologischen Verächter der Resozialisierung; in: Feuerhelm, Wolfgang, Hans-Dieter Schwind, Michael Bock (pri.): *Festschrift für Alexander Böhm*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, str. 285–303; Bock /1999/: Je weniger desto besser – Wie im Jugendstrafrecht kriminologische Torheiten dogmatisch geadelt wurden, in: Ebert, Udo, Claus Roxin, Peter Reiß, Eberhard Wahle (pri.): *Festschrift für Ernst-Walter Hanack*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, str. 625–638.

Već dugo vremena se u nauci sreće prava legenda o nastanku i ustoličenju vaspitne postavke u maloletničkom krivičnom pravu. Prema toj legendi, prvi nemački zakon koji je uređivao maloletničko krivično pravo – Jugendgerichtsgesetz (JGG) – iz 1923. godine tobože, kao ni pokret koji je njegovo donošenje izdejstvovao, nije bio utemeljen ni na jednom materijalnom pojmu vaspitanja.³⁰ Takozvana vaspitna postavka i uopšte cela priča oko vaspitanja bila je, tako se čuje, samo pojmovno-jezički paravan za razgradnju klasične krivične odgovornosti maloletnika – dekriminalizaciju. Takvo shvatanje je, kako je Ralph Grunewald pokazao, bez istorijskog uporišta i pojavljuje se kao pokušaj nasilnog premeštanja labeling-postavki u vreme pre Prvog svetskog rata. Tačno je da u to doba značajni pojmovi još nisu bili do kraja oblikovani, i tačno je da je postojala kontroverza oko toga koju koncepciju vaspitanja – dakle, koji materijalni pojam vaspitanja treba staviti u osnov JGG-a. No, sa druge strane, izvesno je da su već u to vreme u pedagogiji uobličena dva osnovna materijalna pojma – koncepcije – vaspitanja. Kao i za mnoge druge kulturne i naučne prilike sa prelaza iz 19. u 20. vek, tako se i koncepcije vaspitanja koje su tada postojale načelno mogu razvrstati u pozitivističke i idealističke. Za pojedinosti koje se tiču kulturne istorije i istorije nauke valja pregledati Grunewaldov rad u celini.³¹ Iz njegove studije jasno proizlazi da je tvrdnja da se zakonodavac 1923. godine nije odlučio ni za jedan vaspitni koncept pogrešna; zakonodavac se nije odlučio ni za prvi, ni za drugi vaspitni koncept zasebno, već je prihvatio oba koncepta zajedno. Tako je zakonodavac pošao od dualne koncepcije vaspitanja, koja se istovremeno naslanjala na idealističku tradiciju, sa jedne, i na po nastanku novija pozitivistička usmerenja, sa druge strane. Otuda je jedan broj mera koje Zakon (JGG) predviđa nadovezan na ideju da se društveno prihvatljivo ponašanje može uvežbati. U tu grupu dolaze vaspitni nalozi (Weisungen) i maloletnički zatvor zbog teških poremećaja u ponašanju. Te mere se nadovezuju na učenje o socijalnom kondicioniranju koje je od ranije bilo zastupljeno u nemačkoj modernoj pedagogiji, dok se u krivičnoj nauci za njega prvi založio Franz Liszt. Sasvim drugo poreklo i karakter imaju naročite kazne za dovođenje u red (Zuchtmittel) i kazna zatvora zbog visokog stepena krivice. Te sankcije se posebno nadovezuju na idealističko pedagoško stanovište, po kome je svaki mlad čovek, pa tako i svaki maloletni prestupnik razuman pojedinac koji, podstaknut intervencijom, autonomno može da shvati pogrešnost svog ponašanja, a uz to i nužnost da u budućnosti iskoristi urođenu mogućnost da se u konkretnoj situaciji ponese onako kako pravo od njega očekuje. Dualni koncept vaspitanja opstao je u vreme Hitlerovog nacionalsocijalističkog režima. Posle rata uzet je za osnov novog zakona koji je uređivao maloletničko krivično pravo (JGG) iz 1953. godine, a u celini je nadživio i veliki povoj liberalnog pokreta u drugoj polovini 20. veka. Sada je, međutim, o vaspitnoj postavci Zakona (JGG) iznova pokrenuta po meni potpuno nepotrebna i jalova rasprava.³² Ovde nas neće zanimati sitne okosnice diskusije koje se mahom tiču rđave prakse organa krivičnog gonjenja, a ne

30 Grunewald /2003/: *Die De-Individualisierung des Erziehungsgedankens im Jugendstrafrecht*, Berlin: Duncker & Humblot.

31 *Ibid.*

32 Albrecht, H.-J. /2002/: *Ist das deutsche Jugendstrafrecht noch zeitgemäß? Gutachten D zum 64. Deutschen Juristentag*, Berlin, München: C.H. Beck.

osnovnog programa zakonodavca i vaspitne postavke koju je prihvatio; interesovaće nas glavno pitanje koje se tiče cilja vaspitanja u maloletničkom krivičnom pravu: Da li država putem maloletničkog krivičnog prava sme da pribegne vaspitanju u cilju opšte dobrobiti maloletnika, ili je pak državi dopustivo da vaspita maloletnika samo onoliko koliko je potrebo da u budućnosti više ne vrši krivična dela? Ako se dilema tako postavi, jedini ispravan odgovor je da država nema pravo da u postupku krivičnog gonjenja sveobuhvatno vaspita maloletnika za njegovu punu dobrobit. To proističe i iz o odredbi o vaspitanju maloletnih lica u našem ustavu – nemačkom Osnovnom zakonu.³³ Takva dilema je međutim lažna, jer je pitanje pogrešno postavljeno, a do toga ne bi došlo ako bi se danas kao nekad pazilo na psihičke i socijalne preduslove opšteg i u ovom slučaju posebno maloletničkog kriminaliteta. Samo na filmu je zamislivo razdvojiti delinkventno od nedelinkventnog ponašanja pojedinca i zatim preduprediti delinkventno ponašanje bez ikakvog zadiranja u nedelinkventno. Delinkventno i nedelinkventno ponašanje jednog pojedinca ne stoji izolovano van njegovog života kao celine, pa se tako ni ne mogu posmatrati i prilagođavati među sobom odvojeno. Da li će se mladić u budućnosti ponašati delinkventno ili ne, u osnovnoj je sprezi sa tokom njegovog celokupnog slobodnog vremena, sa društvom kome pripada ili kome teži i kvalitetom međuljudskih odnosa koje ima, dalje sa njegovim ponašanjem u školi i na poslu i uopšte sa načinom na koji se ophodi prema obavezama. Zbog toga je besmisleno verovati da se ponovno delinkventno ponašanje može preduprediti bez da se utiče na svakodnevnicu pojedinca – na njegovo ponašanje na planu slobodnog vremena, na planu međuljudskih odnosa i na planu obaveza. Postoje i slučajevi u kojima je nužno uticati na vrednosni osnov pojedinca. Recimo, kada on nije svestan posledica koje žrtva njegovog dela trpi i proživljava. Sasvim je jasno da je vaspitanje pojedinca u smeru eliminacije delinkventnog ponašanja moguće samo ako se probranom merom utiče i na naizgled neutralne šeme svakodnevnog ponašanja koje u stvarnosti podstiču delinkvenciju i uvlače pojedinca u kriminalnu aktivnost. Isto važi i za vrednosni sistem pojedinca.³⁴ – Živa rasprava o dozvoljenom opsegu vaspitanja koje naređuju organi koji krivično gone maloletnika je prema tome možda interesantna, ali potpuno pogrešno postavljena i otuda bespredmetna.

B. Izvršenje kazne zatvora

Ono što je rečeno za maloletničko krivično pravo, može se reći i za izvršenje krivičnih sankcija, odnosno posebno izvršenje opšte kazne zatvora. Resocijalizacija je ozbiljno postavljena kao cilj izvršenja samo tamo gde se kod svakog pojedinca u posebnom postupku utvrđuju raznovrsne šeme njegovog svakodnevnog ponašanja koje, prema utvrđenom toku ranije kriminalne aktivnosti, treba potisnuti ili upravo razviti i učvrstiti kako bi kriminalno ponašanje u budućnosti izostalo. Pritom, naravno, posebno mora da se pazi na štetne strane zatvaranja, društvene

33 V. čl. 6 Osnovnog zakona (Grundgesetz – GG); o svemu je podrobno pisao Kremer /1984/: *Der Einfluss des Elternrechts aus Art 6 Abs. II, III GG auf die Rechtmäßigkeit der Maßnahmen des JGG*, (doktorska disertacija) Mainz.

34 Zbog svega toga važi da je maloletničko krivično pravo pravni oblik *primenjene kriminologije*.

degradacije i stigmatizacije. Velika je zasluga pravilno shvaćenih labeling-postavki što su kritički pretresle uštogljeni terapijski optimizam i otvorile put reflektivnom pedagoškom pristupu koji ne zatvara oči pred negativnim efektima po sebi dobronamerno osmišljenih sankcija i mera koje se sprovode u okviru programa izvršenja. Istraživanja u ustanovama za izvršenje sankcija ukazuju da se i lično, i profesionalno, zaposlenima najviše isplati da preskoče načelne preventivno-euforične i defetističko-pesimističke stavove i da u svakom pojedinačnom slučaju postupe onako kako im savest, umeće i znanje nalažu da je pravilno i najbolje.³⁵

IV. NORMATIVNI OKVIR POZITIVNE SPECIJALNE PREVENCIJE

A. Maloletničko krivično pravo

I u maloletničkom krivičnom pravu i u opštem sistemu izvršenja kazni, koji čine sastavni deo opšteg krivičnog prava, zakonodavac se jasno odredio prema vaspitanju i resocijalizaciji. Zakonodavac nigde nije pripremio program koji bi se imao primeniti na svakog učinioca, već je predvideo čitav spektar mera od kojih sud i drugi organi u konkretnom slučaju treba da – upravo prema potrebama tog slučaja – sastave najpodesniji program.

U maloletničkom krivičnom pravu zakonodavac je stvorio pravni osnov za izricanje po svom pedagoškom sadržaju najraznorodnijih i unapred za pojediniosti pojedinačnog slučaja neutanačenih mera. Spektar mera je zakonodavčev, i u tom spektru one su apstraktno sve jednake, dok je svaka mera u pogledu pojedinačnog slučaja bolja ili lošija. Zakonodavac je stavio do znanja da mu je stalo da za svaki pojedinačni slučaj bude pronađena najbolja mera; izbor mere zakonodavac je prepustio znanju učesnika u postupku, u prvom redu sudiji za maloletnike i socijalnim radnicima i drugim stručnim službama koje sudiji pomažu. Zakonodavac nema pedagoška predubeđenja, on nije pedagoški „nativista“ ili „empirista“, već veruje da su za vaspitanje podjednako, od slučaja do slučaja, važne kako urođene i prirodne karakteristike, tako i nova iskustva koja maloletnik u svom okruženju stiče. *Apstraktno* na zakonskom nivou, zakonodavac ne daje prednost ni idealističkim, ni pozitivističkim vaspitnim merama; i, takođe in abstracto, on nije prihvatio ambulantanu, a odustao od stacionarnih mera ili obrnuto. Zakonodavac je dakle organima koji zakon primenjuju dao pedagoški prostor da uvide posebnosti slučaja i izreknu meru koja će po svom sadržaju i raspoloživim resursima najbolje delovati na mladog učinioca.

Zakonodavac prema tome ne misli da sve bolje vidi i zna od prakse i pravnog života, od socijalnih radnika, pedagoga i kriminologa, iskusnih sudija i sudskih psihologa pred kojima do izražaja dolaze posebnosti pojedinačnog slučaja. Zakonodavac takođe nigde nije zacrtao da treba izricati i izvršavati više ambulantanu nego stacionarnu mera, ili obrnuto, ili da treba u što većem broju slučaja skretati

35 Kury /1999/: Zum Stand der Behandlungsforschung oder: Vom nothing works zum something works, in: *Festschrift Böhm*, str. 251–274.

(diverzija) sa uobičajnog toka postupka ili pak voditi pun postupak, ili da valja što češće organizovati poravnanje između učinioca i žrtve ili da, pak, u što većem broju slučajeva treba slati učinioce na trening za obuzdavanje agresije. Zakonodavac na svim tim prekretnicama nema ni sadržajno, ni kvantitativno mišljenje – sve mere su mu podjednako mile dok su nužne i delotvorne i to bez obzira na postotak u kome se izriču. Njemu je jedino stalo da u svakom pojedinačnom slučaju bude pronađen najbolji vaspitni program. Iz toga se najbolje vidi da su sa stanovišta pozitivne specijalne prevencije, pa tako i vaspitne postavke, potpuno nesuvisla istraživanja koja kvantitativno ispituju povrat u odnosu na mere (sankcije) koje su povratu prethodile. Takva istraživanja su za vaspitno orijentisanu praksu maloletničke krivične reakcije potpuno naopako postavljena, jer je za uspešno vaspitno delovanje jedino bitno da li je izrečena mera dobra prema prilikama slučaja u kome je izrečena. Što se više mera prema tom jedinom relevantnom kriterijumu adekvatnosti izrekne, to će manji biti i prosečni povrat. Iz opšte statistike povrata podeljene prema izrečenim merama ne mogu se izvoditi zaključci o delotvornosti koju dotična vrsta mere ima u pojedinačnom slučaju, a upravo to se glasno i često zahteva.³⁶ Valja zato posebno naglasiti: opšte zakonske norme, uopštene postavke kriminalne politike i penološka istraživanja opšteg tipa ne daju odgovor na pitanje koja je mera najbolja u pojedinačnom slučaju. Konkretan program specijalnopreventivnog postupanja kao i vaspitanje pojedinca, stvar su lica koja imaju neposredan uvid u posebnosti konkretnog slučaja.³⁷

B. Izvršenje

I u ovom segmentu naći ćemo da stvari u domenu izvršenja krivičnih sankcija, odnosno posebno kazne zatvora, stoje sasvim slično kao u domenu maloletničkog krivičnog prava. Zakonodavac je uređujući izvršenje mudro odstupio i nigde nije naveo iz kojih se konkretnih mera ima sastojati resocijalizacija, odnosno tretman predviđen u pojedinačnom programu izvršenja. Postoje odredbe iz kojih se vidi koje tretmane zakonodavac ne dopušta i odredbe koje jasno, ali opet uopšteno postavljaju resocijalizaciju kao kooperativan proces koji treba da se sprovede u stalnom dosluhu sa zatvorenikom. – Više od toga u zakonu koji uređuje izvršenje stacionarnih sankcija (*Strafvollzugsgesetz – StVollzG*) ne piše.³⁸ U pogledu ostalog, opet vidimo da zakonodavac ostvarivanje ideje resocijalizacije u pojedinačnom slučaju prepušta individualnom planu izvršenja (“program postupanja”), koji je sve do kraja izvršenja prilagodljiv posebnostima slučaja i otvoren za primenu posebnih instituta prava izvršenja. Tako će se tek kasnije u okviru programa izvršenja odlučiti o propratnim olakšicama i pripremnom uslovnom otpustu.³⁹ Za planiranje pojedinačne intervencije potpuno su irelevantne brojke koje govore o učestalosti zloupotreba pripremnog otpusta ili uspehu pojedinih tretmana i tipskih individualnih programa

36 Jehle/Heinz/Sutterer /2003/: *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen – eine kommentierte Rückfallstatistik*; Heinz /2004/: *Die neue Rückfallstatistik – Legalbewährung junger Straftäter, Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe*, str. 35–48; 44.

37 Bock /1997/: *Jugendstrafrecht im Bann der Sanktionsforschung*, GA, str. 1–23.

38 Callies/Müller-Dietz, *Strafvollzugsgesetz (Kommentar)*, § 4/4.

39 V. § 7 III (1. rečenica), §§ 10, 11,15 *Strafvollzugsgesetz – StVollzG*.

izvršenja. Razume se da je dopušteno razmatranje još neostvarenih modela i koncepata koji su oprobani u drugim ustanovama. Ali ni ovde, kao u pogledu odnosa maloletničkog krivičnog prava i studija povrata, odlučujuće pitanje nije kakve rezultate neka mera u proseku daje, već da li je u pogledu sasvim određenog zatvorenika pogodna da postigne cilj izvršenja – resocijalizaciju. Dokle god je zakonodavac priklonjen resocijalizaciji i vaspitanju, neophodno je da se on, kao i svi drugi akteri koji nisu u dodiru sa pojedinačnim slučajem, isključe iz donošenja pojedinačne odluke o intervenciji. Drugačije rešenje vodilo bi državno-centralističkom vaspitnom diktatu, slepom za svojstva i nedostatke pojedinca, kako je već poznato iz hronika totalitarističkih zajednica.

V. KRIMINOLOGIJA I PSIHIJARIJA U SLUŽBI NEGATIVNE SPECIJALNE PREVENCIJE

Moj sud da su labeling-postavke i ekonomska analiza kriminalnog događaja (rational-choice) izbrisale čitava polja kriminološkog rezonovanja, i to posebno ona karakteristična po interesovanju za psihičke i socijalne preduslove kriminalne delatnosti, odnosi se prevashodno na nemačku kriminologiju. Na međunarodnom planu stvari stoje nešto drugačije. Etiološki pristup, orijentisan prema učiniocu kao stvarnom pojedincu i posebnostima njegove kriminalne aktivnosti, nastavio je da postoji u anglosaksonskim i skandinavskim, a delom i u zemljama sa romanskom tradicijom.⁴⁰ U tim zemljama forenzička psihijatrija i psihologija, ali i kriminologija nastavile su da proučavaju socijalne, psihičke, pa i telesne preduslove kriminalne aktivnosti i kriminaliteta uopšte. Ta istraživanja sprovedena su međutim u znatno drugačijem kriminalnopolitičkom miljeu u odnosu na slična istraživanja iz 50-ih, 60-ih i 70-ih godina. U označenom ranijem periodu postojala su preterana očekivanja od dijagnostičkih metoda i efekata tretmana. Tokom 80-ih i 90-ih na mesto prevelikog optimizma došao je sveopšti skepticizam, pa i defetizam (o tome sam pisao u gornjim odeljcima), zbog čega je interesovanje sa pozitivne specijalne prevencije bilo preusmereno na negativnu specijalnu prevenciju. U tom ranijem periodu u kriminalnoj debati govorilo se o pomoći, tretmanu i vaspitanju, resocijalizaciji. Nasuprot tome, 80-ih i 90-ih najradije se govori o ranom uočavanju, izolaciji i trajnom zatvaranju opasnih i okorelih – sitnih i krupnih – kriminalaca. Pod barjakom *selective incapacitation – koncepta*⁴¹, kriminološka i psihijatrijska istraživanja stavila su se u službu represivne kriminalne politike. U tom tandemu ostvarili su se najveći strahovi labeling teoretičara – kriminologija je postala alatka krivičnopravne reakcije. Takva uloga nauke je naravno ostvariva i bilo bi slabomisleno i naivno misliti da nije tako i da se empirijsko znanje ne može upotrebiti radi postizanja gore naznačenih ciljeva iz 80-ih i 90-ih godina. Da je takva zloupotreba znanja posve moguća, dobro je posvedočeno u istoriji religioznih pokreta i totalitarističkih režima.

40 Za pregled tih škola v. Göppinger-Kröber/Wendt /2008/: *Kriminologie*, 6. izd., deo I.

41 Kritički pregled donosi Haapanen /1990/: *Selective Incapacitation and the Serious Offender – A Longitudinal Study of Criminal Career Patterns*, kao i Mischkowitz /1993/: *Kriminelle Karrieren und ihr Abbruch – Empirische Ergebnisse einer kriminologischen Langzeituntersuchung als Beitrag zur ‚Age-Crime-Debatte‘*.

No, očigledno je da se i demokratska društva sa ustavnim poretom stalno nalaze pred iskušenjem da se na izneti način reše iritantnih pojava u društvenom životu. Štaviše, kod Foucaulta/Fukoa⁴² i Norberta Eliasa⁴³ lepo se vidi da se ne radi o izuzetku, već o karakteristikama modernog društvenog uređenja. Učinioc krivičnog dela je kao protivnik društva lišen njegovog građanstva.⁴⁴ Na mesto otvorene mržnje i arhaičnog poriva osвете, došla je mirna ruka sa skalpelom, došle su pilule, pedantni bastioni najvećeg stepena bezbednosti od lepog čelika sa mnogo elektronike.

I ovde opet treba pokazati oprez i razlikovati dva sasvim odvojena pitanja. Jedno je pitanje da li takva kriminalnopolitička strategija može moralno i pravno da se opravda, a sasvim drugo pitanje je da li je nauči pošlo za rukom da nađe isproban način da takvu strategiju potpomogne i primeni. Da li postoje prihvatljivi i pouzdani naučni instrumenti kojima bi se cenila opasnost pojedinca? Upravo kod tog pitanja valja biti krajnje oprezan. Sva istraživanja koja su se kretala u tom pravcu urađena su metodološki slično kao rana prognostička istraživanja, na primer poznata istraživanja Glueckovih.⁴⁵ Kod takvih istraživanja istraživači nastoje da u probranoj grupi delinkvenata uoče učestale momente, koji se zatim određuju kao faktori rizika i kao takvi traže i beleže u svakom pojedinačnom slučaju prilikom dalje prognostičke delatnosti. Kod novijih istraživača, logika istraživanja je ostala ista, iako su grupe drugačije probrane, drugačiji su računski postupci za izdvajanje rizičnih faktora, izbor i operacionalizacija odlučujućih varijabli. Principijelno se svim tim istraživanjima može zameriti da ne sadrže mehanizme koji bi predupredili opasnost da do izražaja dođu upravo oni faktori koji su u postupku sastavljanja grupe posredno bili privilegovani.⁴⁶ Provere su pokazale da prognostički repertoar

42 Foucault /1993/: *Überwachen und Strafen – Die Geburt des Gefängnisses*, Frankfurt.

43 Elias /1976/: *Über den Prozess der Zivilisation – Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*, Frankfurt.

44 Takvo shvatanje ogleda se i u sadržaju i tonu psihijatrijskih veštačenja u kojima se utvrđuje opasnost učinioca. Kao veštak imao sam priliku da pregledam psihijatrijsko veštačenje u predmetu koji je u Nemačkoj imao veliki odjek. To je slučaj koji je inicirao promene režima bezbednosno-terapijske mere trajnog zatvaranja – cilj reforme bio je da se omogući naknadno izricanje (po pravosnažnom okončanju krivičnog postupka) te bezbednosno-terapijske mere. Trajno zatvaranje izriče se kao mera izolacije teško popravljivog opasnog učinioca kada nema osnova za izricanje stacionarnog psihijatrijskog lečenja (§ 7 II Jugendgerichtsgesetz – JGG). U navedenom slučaju, zadatak psihijatra bio je da ispita da li postoje uslovi za uslovni otpust osuđenika; formalni uslov (2/3 kazne) je bio ispunjen. U svom veštačenju veštak-psihijatar se upustio u kriminalnopolitičku raspravu i tako potpuno napustio zadate okvire veštačenja. Psihijatar je u veštačenju pozvao zakonodavca da izmeni zakon kako bi u dotičnom slučaju mogla naknadno – za vreme izvršenja kazna zatvora – da bude izrečena bezbednosno-terapijska mera trajnog zatvaranja. Time se on u potpunosti stavio na stranu negativne specijalne prevencije, iako je i sam u svom veštačenju – kao lekar (!) – naznačio da je neophodno nastaviti tretman i da osuđenik ne spada u grupu zatvorenika na koje se tretmanom ne može uticati. Uopšte uzev, forenzička psihijatrija i psihologija pogodovala i podstakle su razvoj novih kriminalnopolitičkih trendova, uz ogradu da to naravno ne važi za svaku postavku i svakog predstavnika tih nauka. Te dve nauke su debelo profitirale na tržištu koje je opsednuto pronalaskom i eliminisanjem opasnosti. Posebno rđavu ulogu ima psihijatar Robert Hare. U svom konceptu psihopatije on insistira na urođenosti kriminalnog fenomena i nepopravljivosti pojedinca iako za to u empirijskim istraživanjima nema nikakvog uporišta (up. Thalmann /2009/: *Neues vom Psychopaten*, in: *MschKrim*, str. 376–394).

45 Glueck/Glueck /1974/: *Of Delinquency and Crime – A Panorama of Years of Search and Research*.

46 Kritički pregled donosi Göppinger-Brettel /2008/: *Kriminologie*, 6. izd., § 14.

ri koji su izvedeni iz takvih istraživanja nisu dovoljno pouzdani. To dolazi otuda što je u životu odnos delinkventnog i nedelinkventnog udela u stanovništvu znatno drugačiji od odnosa primarne i kontrolne grupe, gde je najčešće jednak (problem osnovnog preseka). Zbog tog statističkog nedostatka takvi prognostički instrumenti čak i kada sa visokom tačnošću uočavaju opasne učinioce među ispitanicima koji su stvarno opasni, na drugoj strani mnoge u stvarnosti neopasne ispitanike određuju kao opasne (false positives). Konačno, ovi instrumenti nisu samo nepouzđani, već i moralno i pravno slepi. Oni ne određuju pojedinca kao opasnog, prema njegovoj stvarnoj opasnosti, već prema tome da li pripada rizičnoj grupi, iako u stvarnosti u toj grupi ima i opasnih i neopasnih ljudi. To je kamen spoticanja prognostičkih instrumenata kao što su HCR 20 (Historical-Clinical-Risk Management), SVR 20 (Sexual Violence Risk) ili PCL (Psychopathy Checklist). Zbog takve unutrašnje logike, primena tih instrumenata u krivičnom postupku je protivpravna. Njihovom upotrebom pristaje se da se samo formalno – prema računskom rezultatu – opasni ljudi zatvore. Autori prognostičkih inventara taj problem nastoje da reše tako što ispitivačima preporučuju da uvek i *bez obzira na rezultat računске analize* paralelno motre na slučaj kao celinu i posebnosti koje nisu mogle da dođu do izražaja prilikom šablonske primene instrumenta. Na taj način se temeljnim nedostacima tih instrumenata koji proističu iz njihove statističke logike pridodaju poznati, takođe temeljni, nedostaci intuitivne prognoze.⁴⁷

VI. OSNOVNE KARAKTERISTIKE NEMAČKE PRIMENJENE KRIMINOLOGIJE

A. Kriminologija pojedinačnog slučaja

U prethodnom odeljku bilo je reči o prognostičkim inventarima koji prate statističku logiku. Odvojeno od toga valja predstaviti primenjenu kriminologiju, odnosno nemačku *primenjenu kriminologiju* sa kojom se ovde čitalac upoznaje. Glavni odgovor koji sada dugujem čitaocu je po čemu je nemačka *primenjena kriminologija* drugačija od do sada iznetih koncepcija i prognostičkih inventara, jer upravo od tog odgovora zavisi i odgovor kakve koristi pozitivna specijalna prevencija od *primenjene kriminologije* može da ima. U kriminološkom „mainstreamu“ uopšte se ne nailazi na kriminološke postavke koje bi, kao *primenjena kriminologija*, problemski bile orijentisane ka analizi kriminaliteta kao individualne pojave sasvim određenog pojedinca. Saznajni mehanizmi najvećeg broja kriminoloških škola i teorija nisu od koristi za svakodnevnu delatnost organa krivičnog gonjenja na kojima je da odluče o opasnosti i sudbini pojedinca. To nužno proističe iz strukture saznanja takve kriminologije i načina na koji ona saznanje dobiva; iz toga što se ona zadržava ili na apstraktno-nomotetičkom nivou

47 V. o tome npr. Boetticher/Kröber/Müller-Isberner/Böhm/Müller-Metz/Wolf /2006/: Mindestanforderungen für Prognosegutachten, *NStZ*, str. 537–544 i kritiku (Bock /2007/: Das Elend der klinischen Kriminalprognose, *StV*, str. 269–275), nakon čega se razvila polemika sa Schöchom (Schöch, Mindestanforderungen für Schuldfähigkeits- und Prognosegutachten, *FS Widmaier*, str. 967–986; Bock /2009/: Gibt es noch Platz für die Angewandte Kriminologie in der Gesamten Strafrechtswissenschaft? *ZStW* 2009, str. 450–463).

teorijskih premisslanja ili na statističkom opisu ispitanog agregata. Takva kriminologija izmiče potrebama rada „na pojedinačnom slučaju“, osim ukoliko se od takvog rada uopšte ni ne očekuju u stvarnosti utemeljeni, dakle empirijski validni i pravno prihvatljivi rezultati.⁴⁸ Sa druge strane, pokret „kritičke kriminologije“ prema sopstvenom shvatanju stoji naspram svih ostalih kriminoloških postavki. Za pristalice tog pokreta kriminološka analiza pojedinačnog slučaja kao takva uopšte ne dolazi u obzir jer bi značila nemoralno uplitanje kriminologije u aparat državne represije. Odnos „kritičke“, „empiričko-statističke“ i *primenjene kriminologije* izgledao bi prema rečenom ovako:

Tabelarni pregled 1: Odnos različitih kriminoloških usmerenja ilustrovan prema praktičnom značaju

	Osnovna postavka	Gde dolazi do izražaja	Očekivani učinak
<i>kritička</i> kriminologija	konstruktivistička, reflektivna	<i>društveni odnos</i> prema kriminalitetu	<i>de-legitimacija</i> krivične reakcije
<i>Emp.-statistička</i> kriminologija	teorijska, statistička	<i>kriminalna politika</i> – opšta i komunalna	<i>poboljšanje</i> krivične reakcije kao skupa instituta i time prevencije kriminaliteta
<i>primenjena</i> kriminologija	individualna (pojedinačni slučaj) i interaktivna	<i>krivična i pret-krivična reakcija</i> na pojedinačno ponašanje	<i>uspešan tretman pojedinca</i> prema potrebama specijalne prevencije u institucionalnom okviru krivične reakcije

B. Kriminologija kao shvatanje kriminalne aktivnosti i razumevanje kriminalne pojave

Prema svojoj teorijskoj postavci i naučnoj pozadini, *primenjena kriminologija* pripada tradiciji Weberove sociologije razumevanja i opštoj kriminologiji koja je iz takve naučne postavke proistekla.⁴⁹ Razlike između takve kriminologije i (neo)pozitivističke kriminologije koja danas preovladava mogle bi se skicirati ovako:

- 48 Ovdje je u prvom redu problem što se odnos nedelinkventnih i delinkventnih lica kod kojih je u dotičnom istraživanju uočen određeni „faktor rizika“ (na primer 20:80) transformiše u odnos koji se pripisuje ličnosti pojedinca, tako da se na kraju uzima da je lice kod koga je prisutan pomenuti faktor rizika 80% opasno, a 20% neopasno, iako u stvarnosti ili pripada grupi od 20 neopasnih, ili grupi od 80 opasnih (Bock /1997/: Jugendstrafrecht im Bann der Sanktionsforschung, GA, str. 1–23).
- 49 Osnovna literatura Bock /1984/: *Kriminologie als Wirklichkeitswissenschaft*. Značajne pojedinosti u svojoj disertacijama donose Schneider /1996/: *Grundlagen der Kriminalprognose. Eine Rekonstruktion der Probleme von Zuverlässigkeit und Gültigkeit unter Rückgriff auf Alfred Schütz*; Vollbach /2006/: *Der psychisch kranke Täter in seinen sozialen Bezügen. Hans Göppingers Angewandte Kriminologie. Eine Rekonstruktion*; kao i Brettel /2007/: *Tatverleugnung und Strafrechtsaussetzung – Ein Beitrag zur Praxis der Kriminalprognose*.

Tabelarni pregled 2: Kriminologija kao razumevanje kriminalnog ponašanja i (neo)pozitivistička kriminologija

	(Neo)Pozitivistička kriminologija	Kriminologija kao razumevanje kriminalne pojave
Cilj	Objašnjenje	razumevanje (shvatanje)
Pristup	Nomotetički	idiografski
Strategija	provera hipoteza	otvoreno istraživanje – eksploracija
Tehnike	struktuisane standardizovane kvantitativne	otvorene nestandardizovane kvalitativne
Obrada	Statistika	idealni tipovi
Odnos subjekta i objekta – ispitivača i ispitanika isl.	upravljanje manipulacija	interakcija

Kao instrument, ovde izneta *primenjena kriminologija* oslanja se na veliko Tübingensko istraživanje delinkvencije mladih učinilaca (Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung). Istraživanje je sprovedeno kao uporedno istraživanje grupe od 200 zatvorenika i grupe od 200 stanovnika prosečne populacije. Vodeći se logikom razumevanja kriminalnog ponašanja, istraživači su primenom kvalitativnih metoda⁵⁰ izdvojili nekoliko šema ponašanja (takozvano *k-tipično* i *u-tipično* ponašanje) koje su ekstremi mogućeg ljudskog ponašanja sa stanovišta kriminalne odnosno ne-kriminalne delatnosti.⁵¹

U stvarnom životu ekstremne šeme se ne sreću. Kod pojedinca se idealnotipične šeme uočavaju samo u manjoj ili većoj meri. Svaki čovek se manje ili više približava tim ekstremima i u zavisnosti od toga kom ekstremu je bliži, moguće je oceniti i konkretan *kriminološki značaj*⁵² njegovog ponašanja: ako je ponašanje pojedinca više k-tipično, onda je on kriminalno ugrožen i lako bi mogao da padne ili već pada u kriminal, a ako se ponašanje pojedinca približava u-tipičnom ekstremu, onda je on u izvesnom smislu otporan (rezistentan) na kriminalne izazove. Takvo idealnotipično prevrstavanje ljudskih radnji i razvrstavanje u naročite sinopse, razrađeno je upravo samo u tradiciji Tübingenskog istraživanja. Postoje istraživanja kod kojih se

50 Göppinger /1983/: *Der Täter in seinen sozialen Bezügen – Ergebnisse aus der Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung*, deo III.

51 [Primer idealnotipičnih šema – sinopse štampan je kao dodatak posle članka].

52 Određeni kriminološki klasici kao broken home, nezaposlenost, nepodesno vaspitanje zabeleženi su i u kontrolnoj grupi. Za ispitanike iz kontrolne grupe bilo je međutim karakteristično da su na drugačiji način izlazili na kraj sa takvim faktorima nego ispitanici iz glavne grupe koju su činili višestruki učinioci nebagatelnih dela. Otuda je *primenjena kriminologija* nastojala da izdvoji specifičnije faktore – one kojih u glavnoj ili kontrolnoj grupi (praktično) nema. Takvi specifični faktori iscrtili su idealnotipične ekstreme. Instrumenti primenjene kriminologije su *validni* zato što počivaju na potpunom i neselektivnom ispitivanju biografije ispitanika iz obe grupe; oni su *pouzđani* jer je smisao svakog koraka vidljiv za lice koje ih primenjuje; i konačno oni su *relevantni* jer su neophodni u svim stadijumima krivične reakcije.

nailazi na sličnosti i podudaranja⁵³, ali je centralno mesto idealnih tipova imanentno upravo samo nemačkoj *primenjenoj kriminologiji*.

C. Individualnost pristupa

Ispitivanje kriminalne ugroženosti pojedinca se, dakle, sastoji iz upotrebe idealnotipičnih ekstrema prema kojima se ravna ponašanje pojedinca. To se vrši tako što se kroz čitav postupak motri na podudaranja i odstupanja kod šematskog idealnotipičnog ponašanja sa jedne strane i stvarnog ponašanja pojedinca sa druge strane. U obzir se uzimaju i promene i eratične oscilacije. Tako se dobija predstava o ispitaniku u kojoj su naglašene stvarne posebnosti njegove ličnosti, njegovog ponašanja i snalaženja.⁵⁴ U tome leži velika razlika u odnosu na ostale pristupe za koje je karakteristično da pojedinca nastoje da svrstaju o određenu grupu, a zatim mu i pripišu sve unapred apstrahovane karakteristike grupe. Instrumenti *primenjene kriminologije* ispitivača primoravaju da sagleda život ispitanika kroz stvarne obrise njegove svakodnevnice – da utvrdi kako se ispitanik ponaša na poslu, kakav odnos ima prema porodici, kako koristi slobodno vreme, koliko čvrste odnose ima sa prijateljima i sl. Kroz takve tematske dobro razrađene sinopse idealnotipičnog ponašanja *primenjena kriminologija* podstiče ispitivača da sklopi individualnu sliku o pojedincu.⁵⁵

D. Odnos prema ispitaniku i biografska rekonstrukcija

Primenjena kriminologija nije samo prepoznatljiva po tehnici ili instrumentima. Ona je izraz naročitog shvatanja po kome ispitivač kao *čovek* sagledava ispitanike kao *ljudska bića* (“alter ego”) čije radnje, bile one kriminalne ili ne, kao ljudske može da razume (shvati). Već od samog početka, od razgovora sa ispitanikom – razgovor se sa uvidom u spise koristi kao osnov za dalje postupanje –, između ispitivača i ispitanika se razvija autentična interaktivna komunikacija.⁵⁶ Ispitanik učestvuje u usmeravanju razgovora; na njemu je da svojim pristupom odredi kada će i kako će opisivati događaje, periode u životu, društvene kontakte i pojedinosti iz svakodnevnice. Podaci se ne izvlače iz ispitanika, već se dobijaju i preciziraju u razgovoru sa ispitanikom. Ispitanik je ozbiljan sagovornik; poštuje se struktura njegovog izražavanja kako se ne bi izgubili dragoceni podaci.

Analiza podataka sastoji se iz dovođenja životnih prilika ispitanika u vezu sa relevantnim kriterijumima *primenjene kriminologije*. U toj fazi podaci dobijaju smisao koji

53 Up. na primer odeljak o abnormalnim psihosocijalnim uslovima u Multi-axial classification scheme for psychiatric disorders in children and adolescents according to ICD–10 WHO, Remschmidt/Schmidt (prir.), razna izdanja.

54 Metod je oprobao i iz svog ugla opisao Oetting /2008/: Das wahre Leben pocht zwischen den Idealtypen. Über die „Methode der idealtypisch-vergleichenden Einzelfallanalyse“ (MIVEA), *Neue Kriminalpolitik*, str. 124–129.

55 Otuda tehnika primenjene kriminologije odgovara partnerskom, interaktivnom i otvorenom konceptu socijalnog rada i profesionalnom kodeksu socijalnih radnika, koji uz pravnike imaju glavnu ulogu u krivičnom postupku prema maloletnicima (up. Schuler/Hein /2010/: Die Methode der idealtypisch-vergleichenden Einzelfallanalyse (MIVEA) – *Möglichkeiten ihrer Anwendung in der Sozialpädagogik, Unsere Jugend*, u štampi). V. o tome i Bock /2009/: Angewandte Kriminologie für Sozialarbeiter, in: Sanders/Bock, *Kundenorientierung – Partizipation – Respekt. Neue Ansätze in der Sozialen Arbeit*, Wiesbaden: VS Verlag, str. 101–133.

56 Bock /2007/: *Kriminologie*, 3. izd., str. 118.

prevazilazi smisao koji im je davao ispitanik. Kriminološki značaj dobijenih podataka sagledava se stručno i postepeno – korak po korak, a ne ćuturo u intuitivnom zanosu.

Ispitivač će nakon što je postepeno, metodološki korektno kriminološki pretresao pojedinačne podatke, stajati pred teškoćom da iz čitavog niza pojedinačnih podataka opet sagleda život ispitanika kao – ovoga puta za kriminološki sud pripremljenu i kao takvu relevantnu – celinu. Razdvajanje podataka životne celine bilo je nužno kako bi se izbegao preuranjeni sud o značaju kriminološki markantnih izdvojenih okolnosti. U *primenjenoj kriminologiji* celina se opet uspostavlja uz pomoć naročitih instrumenata – idealnotipičnih preseka biografije. Ti idealni preseki – obrasci takođe stoje kao ekstremi zamislivih pojava. No, za razliku od idealnotipične sinopse pojedinačnih ponašanja, ovi veliki idealnotipični ekstremi obuhvataju celu životnu aktivnost kao kriminalno relevantnu celinu. U okviru njih kriminalitet se javlja *ili* u okviru kontinuiranog kriminalno-tipičnog razvoja opšteg ponašanja, *ili* kao kriminalni obrt, *ili* u okviru adolescentskog sazrevanja, *ili* u okviru naknadnog k-tipičnog razvoja opšteg ponašanja, *ili* u okviru društvene neupadljivosti.⁵⁷ Zadatak ispitivača je da uoči kom od ponuđenih idealnotipičnih obrazaca najviše naliči stvarna životna šema učinio. Pritom se insistira ne samo na podudarnostima, već i na odstupanjima, jer ništa ne bi bilo pogubnije od poriva da se sve pojedinosti nasilno ušablone u jednostavan unapred iscrtan rezultat. Ne očekuje se, dakle, supsumcija života pod idealnotipične obrasce, već razumevanje života uz pomoć ilustrativnog idealnotipičnog obrasca. Jednom ocenjen životni obrazac nije nepomičan ili čak odraz nepromenljivog bića ispitanika, već presek određenog stanja koji vremenom gubi aktuelnost.⁵⁸

Tabelarni pregled 3: Podaci u toku kriminološke obrade pojedinačnog slučaja

faze	opis koraka	status podataka
prikupljanje	<i>razgovor</i> u obliku narativno odnosno problemski uobličienog intervjua	ispitanikov <i>život kao smisljena celina</i>
razvrstavanje	<i>uočavanje</i> kriminološkog značaja svakodnevnog ponašanja pojedinca – prema tematskim planovima	hronološka i tematska <i>fragmentacija</i> celine i distanciranje od opšteg utiska
analiza	<i>sravnjivanje</i> pojedinačnih podataka – primera ponašanja – sa idealnotipičnim šemama kriminalnog (k) i prosečnog (u) ponašanja	kriminološki obrađeni delovi životne celine
dijagnoza	<i>povezivanje delinkventnog sa opštim ponašanjem</i>	kriminološka rekonstrukcija životne celine
intervencija	anticipirana eskploracija budućeg ponašanja pojedinca	buduća životna celina <i>u kontekstu planirane intervencije</i>

57 Za grafički prikaz idealnih kriminalnih obrazaca v. Bock /2006/: *Angewandte Kriminologie in der Interventionsplanung bei Straffälligen, Forum für Kinder- und Jugendpsychiatrie, Psychosomatik und Psychotherapie*, str. 58 (83).

58 Na taj način primenjena kriminologija odoleva iskušenju da određene momente pripiše ispitaniku kao stalne i transsituativne faktore, što je čest slučaj kod psiholoških i psihijatrijskih „dijagnoza“ (v. fnotu 44). Zbog takvog postupanja psihijatrije i psihologije socijalni radnici, pedagozi i kritička kriminologija zahtevaju da se od dijagnostike potpuno odustane, čime bi se međutim svakako smanjila stručnost ocene pravno relevantnih pitanja u krivičnom postupku (Heiner /2004/: *Professionalität in der Sozialen Arbeit – Theoretische Konzepte, Modelle und empirische Perspektiven*, str. 254).

E. Dijagnoza i planiranje intervencije

Da bi se u potpunosti sagledao život ispitanika neophodno je da se sagledaju mogućnosti razvoja koje bi ispitanikov život u budućnosti mogao da poprими. Neophodno je da se zamišljeni budući tokovi sagledaju u kontekstu delinkventnog ponašanja koje je prethodilo i mera koje bi takvo ponašanje mogle da preduprede. Bitno je videti i šta sâm ispitanik drži o mogućim merama i to upravo u onom smislu koji je imanentan i zakonu koji u Nemačkoj uređuje izvršenje kazne zatvora, gde stoji da će se o svim okolnostima izvršenja raspraviti sa osuđenim (§ 7 III Strafvollzugsgesetz – StVollzG). *Primenjena kriminologija* se koristi svojevrsnom *lingua franca*-om koju svako, a što je posebno bitno, i ispitanik razume. Ispitanik lako može da u izrađenoj ekspertizi/veštačenju o njegovoj delinkvenciji prepozna svoje ponašanje i to ne samo u obliku sirovih podataka koje je on ispitivaču dao, već u svetlu njihovog kriminološkog značaja, odnosno sa dileme šta ga približava kriminalnom svetu, a šta ga od kriminalnog poriva zadržava.⁵⁹ On uočava naizgled neutralne šeme ponašanja koje ga dovode u neprilike i koje ga kao takve sputavaju da ostvari svakodnevne i velike životne ciljeve. Na taj način se podiže interes ispitanika da učestvuje u svom boljitku, a to je i eksplicitna želja nemačkog zakonodavca (§ 4 Strafvollzugsgesetz – StVollzG). Tako je dijagnostička ekspertiza već i sama deo odnosno početak resocijalizacije/vaspitnog programa. Ispitanik je kroz ekspertizu u kojoj je učestvovao sam sebi postavio ogledalo; u analitički obogaćenoj ekspertizi *primenjene kriminologije* on uočava posledice koje njegov način života ima po njega i druge. Za pojedinosti upućujem čitaoca na moj udžbenik.⁶⁰

F. Kritički osvrti

Kritičari nemačke *primenjene kriminologije*⁶¹ uporno *previđaju da ona nije dostvaren oblik statističkih prognoza koje su proistekle iz multifaktorijalnih istraživanja, već zaseban pristup koji je suprotstavljen multifaktorijalnom programu.* Takođe

59 U tom segmentu postoji značajna podudarnost između primenjene kriminologije i inovativnih pedagoških pristupa, v. npr. Brendthor/ du Toit/ Kreisle /2009/: RAP – Respekt als Antwort und Prinzip, in: Sanders/Bock (prir.), *Kundenorientierung – Partizipation – Respekt*, str. 135–165.

60 Bock /2007/: *Kriminologie*, 3. izd. [v. i na engleskom Göppinger /1987/: *Life Style and Criminality – Basic Research and Its Application: Criminological Diagnosis and Prognosis*].

61 *Primenjena kriminologija* se najčešće kritikuje površno; većina kritičara se upušta u kritiku bez da predano i naučno prouči logiku i inventare *primenjene kriminologije*. Čest je slučaj da kritičari prepričavaju druge kritičare bez da su sami čitali tekstove autora koji se bave primenjenom kriminologijom. Takav je slučaj sa Schneiderom /2008/: Theoriegeleitete oder multifaktoriell bestimmte kriminologische Forschung und Praxis, *M SchrKrim*, str. 227–234 i Graebisch/Burkhardt-om /2006/: MIVEA – Young Care? Prognoseverfahren für alle Altersgruppen, oder doch nur Kosmetik? *ZJJ*, str. 140–147, kao i Hußmann-om /2010/: Diagnose und Individualprognose als Kernproblem des Umgangs mit Jugendkriminalität, in: Dollinger/Schmidt-Semisch (prir.), *Handbuch Jugendkriminalität*, 1. izd., str. 335–350. U reprezentativnim publikacijama primenjena kriminologija se sve češće sa odobravanjem prihvata (Rössner /2007/: in Meier/Rössner/Schöch, *Jugendstrafrecht*, 2. Aufl., § 6/36; Brunner/Dölling /2002/: *Jugendgerichtsgesetz Kommentar*, 11. izd. § 21; Streng /2008/: *Jugendstrafrecht*, 2. izd § 9/328). Eschelbach /2009/: (GA, str. 610–616) je kao iskusan praktičar naznačio nezamenljiv značaj koji primenjena kriminologija ima u praksi – krivičnoj reakciji.

se previđa da instrumenti *primenjene kriminologije* sadrže naročit pristup pojedinačnom slučaju koji omogućava da se izbegne stigmatizacija i preuranjena ocena slučaja na osnovu prethodnog života učinioca. Uobičajeno je i da se *primenjenoj kriminologiji* u velikom stilu zamera nedostatak evaluacije.⁶² – Koga interesuje *primenjena kriminologija*, mora sam da se o njoj neposredno u primarnoj literaturi informiše⁶³; od prikaza u sekundarnoj literaturi čitalac će imati slabu vajdu.⁶⁴ O razumljivoj skepsi da *primenjena kriminologija* ne uvažava društvene promene koje su nakon Tibingenskog istraživanja usledile i razlozima zbog kojih za postavku *primenjene kriminologije* nije relevantan način na koji su sastavljene grupe u Tibingenskom istraživanju, opširno se pisalo. Takva opažanja ne dovode ozbiljno u pitanje validnost kriterijuma primenjene kriminologije.⁶⁵ Velike društvene promene, o kojima je reč, upravo se ističu pomeranjem šema svakodnevnog ponašanja običnog čoveka ka k-ekstremnim kriterijumima (otvoren tok slobodnog vremena, česte promene radnog mesta, slabo vezivanje za partnere i prijatelje itd.), a to je za posledicu imalo i značajan porast kriminaliteta koji je u Nemačkoj zabeležen počev od 60-ih godina prošlog veka. Taj porast je, takoreći, sa stanovišta *primenjene kriminologije* upravo i bio predvidiv i otuda ne može da dovede u pitanje njenu validnost. Problem izabranih grupa, zbog koga se često nailazi na razumljiv oprez, u stvarnosti ne postoji. Nakon Tibingenskog istraživanja sprovedena su i kontrolna istraživanja⁶⁶. Ključno je, a preko toga se uporno prelazi, da postavka Tibingenskog istraživanja i *primenjene kriminologije* koja je iz njega proistekla *nije statistička već kvalitativna*, zbog čega se prema brojčanim odnosima iz istraživanja ne može suditi o ispravnosti izvedenih idealnih tipova.

VII. PRIMENJENA KRIMINOLOGIJA I POZITIVNA SPECIJALNA PREVENCIJA

Kako svaki čovek odgovara za svoje postupke i kako ostali ljudi načelno mogu upravo svakog čoveka kroz smisao koji on daje svojim postupcima da razumeju, ponašanje pojedinca uvek se može naporedno ravnati prema etičkim principima. Etičke ocene redovno se daju u svakodnevnom životu, ali i u krivičnom postupku. Kao

-
- 62 V. Bock /2009/: Gibt es noch Platz für die Angewandte Kriminologie in der Gesamten Strafrechtswissenschaft, *ZStW*, str. 450–463.
- 63 Od pomoći će čitaocu biti bibliografija sa pojašnjenjima, koju će naći na stranici moje katedre: www.jura.uni-mainz.de/bock/289.php.
- 64 Prikaz primenjene kriminologije – sa pozitivnom ocenom – iz sopstvenog ugla donose Oetting /2008/ i Schuler/Hein /2010/.
- 65 Bock /2006/: Wo ist die Tübinger Kriminologie? Versuch einer Standortbestimmung der Kriminologie in Mainz, in: Höfer, Sven/Spiess, Gerhard (prir.): *Neuere kriminologische Forschung im Südwesten – Eine Darstellung der Forschungsarbeit aus Anlass des 40. Kolloquiums der südwestdeutschen und benachbarten kriminologischen Institute*.
- 66 Kofler /1980/: *Beruf und Kriminalität*, München 1980; Göppinger /1983/: *Der Täter in seinen sozialen Bezügen: Ergebnisse aus der Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung*, str. 141.; Schöch /1976/: Ist Kriminalität normal? Probleme und Ergebnisse der Dunkelfeldforschung; in: Göppinger/Kaiser (prir.): *Kriminologie und Strafverfahren – Kriminologische Gegenwartsfragen* 12, str. 211–228.

naučni metod iz empirijske (iskustvene) tradicije, *primenjena kriminologija* je u tom pogledu suzdržana – ona ne opisuje i ne ocenjuje ponašanje kao dobro ili loše, već samo uočava koja ponašanja vode kriminalitetu, a koja pak ne vode. Sa druge strane, sudovi *primenjene kriminologije* mogu naravno da posluže kao osnov za etičku ocenu ponašanja pojedinca. Primenjena kriminologija pravnicima i drugim licima koja učestvuju u postupku resocijalizacije i vaspitanja, a i samom ispitaniku podcrtava gde je stajao pred izborom i da je u životu sa stanovišta pada u kriminal doneo niz naizgled neutralnih, a u stvarnosti fatalnih odluka. Svakodnevno ponašanje koje gura ispitanika u kriminal je štetno po zajednicu i žrtvu, a najčešće i po samog učinioca; ono je destruktivno i zato u budućnosti treba da bude skrajnuto. Međutim, ocena *primenjene kriminologije* je u pogledu moralne osude neutralna, jer ona naravno ne može da odgovori da li je *krivica* upravo ispitanikova što je postupao kako jeste, a ne drugačije.⁶⁷

Svako društvo, kaže John Braithwaite⁶⁸, u reakciji na kriminalitet kombinuje inkluziju i ekskluziju. Današnja kriminalna politika, koja sve više mesta prepušta eliminatornom *Feindstrafrecht-krivičnom pravu*, o čemu sam iscrpno govorio, sledstveno je sklona da što više mesta, koje je ranije bilo rezervisano za inkluziju, ustupi ekskluziji. Razumevanje kriminalne pojave i kriminalnog ponašanja pojedinca – njegovih kriminalnih prednosti i slabosti je osnovna karakteristika nemačke *primenjene kriminologije*. Sa takvom kriminološkom postavkom kompatibilna je isključivo razrađena intervencionistička kriminalna politika koja je utemeljena na interakciji i učenju, dakle prevashodno na inkluziji. *Primenjena kriminologija* ima, za razliku od pojedinih starijih postavki koje se danas prepoznaju po prevelikom optimizmu, trezven pristup. Visoki cilj kome je predana ne zavarava je da je put ka njemu lak. Da li će i kada će doći do promena u ponašanju pojedinca isključivo je pitanje stvarnih prilika pojedinačnog slučaja. Da je neko nepopravljiv, vidi se tek na kraju njegovog života, nikako na sredini ili čak na početku kada prvi put izostanu željeni efekti predviđene mere.⁶⁹ Iz toga sledi da *primenjena kriminologija* odgovara krivičnoj reakcija koja je posvećena pozitivnoj specijalnoj prevenciji.⁷⁰ Takav kriminalnopolitički koncept se naravno ne može nametnuti društvu, ali nemačka *primenjena kriminologija*, kao razvijena platforma za ocenu kriminalne ugroženosti pojedinca i planiranje intervencije, svedoči da je ostvariv.

(preveo i prilagodio
Luka Breneselović)

67 Takva ocena je na sudu, a kako ni sudija na to pitanje naravno ne može da nađe odgovor, ostaje da se krivica okrivljenom upiše (v. o tome Kaufmann /1976/: *Das Schuldprinzip – Eine strafrechtlich-rechtsphilosophische Untersuchung*, 2. izd.)

68 *Crime, Shame and Reintegration*, 1989.

69 Bock /2007/, str. 101.

70 Maschke /1987/: *Angewandte Kriminologie als Grundlage der sozialen Strafrechtspflege*; in: Evangelische Akademie Bad Boll (prir.): *Einmal erfaßt – für immer gezeichnet?*, Bad Boll, str. 6–16.

Dodatak. Primer idealnotipične sinopse: odnos prema poslu⁷¹

k-tipično ponašanje	u-tipično ponašanje
<i>odnos prema zaposlenju</i>	
Zaposlenje shvata prevashodno kao način da brzo i sa što manje truda dođe do novca.	Radije bira posao koji će mu omogućiti doduše sporo, ali zagarantovano napredovanje, nego posao koji donosi brzu zaradu, ali ne pruža mogućnost napredovanja ili kasnije bolje pozicioniranje na tržištu rada.
<i>spremnost da promeni posao</i>	
U svakom trenutku je spreman da napusti staro i prihvati novo radno mesto na kome će tobože bolje i lakše zaraditi novac, bez da se prethodno informiše o stvarnim prednostima.	Ističe se po dugogodišnjim radnim odnosima.
<i>značaj struktuiranosti i osiguranosti radnog mesta</i>	
Preferira poslove raznovrsnog i unapred neodređenog sadržaja koje može da obavlja bez neposredne kontrole (nadzora) i bez vremenskih i prostornih okvira (na primer, posao skupljača prenumeracija, trgovačkog putnika /"zastupnika"/; ili je pak sklon očito nerealnim pokušajima da pokrene sopstveni „biznis“); vremenom ne samo da prihvata sve lošije poslove, već se i sve više ponaša neplanski, prihvata sitne privremene poslove i sl.	Osim što posebno ceni mogućnost da napreduje i napravi dobru karijeru, posebni značaj pridaje i stabilnom sadržaju radnog mesta; bitno mu je da ga posao čini zadovoljnim i da je okruženje na poslu prijatno.
<i>odgovornost prema radnom mestu i kolegama</i>	
U svakom trenutku je spreman da „izgluvari“ na poslu i da zbog najmanje teškoće ili proste mrzovolje i pod uticajem trenutnog raspoloženja napusti radno mesto i da otkaz.	Drži da daje ključan doprinos i da zbog očekivanja koja imaju preduzeće, šef ili kolege ne sme sebi da dozvoli da loše odradi posao ili da izostaje sa posla; trpi i izlazi na kraj sa teškoćama.
<i>promena radnog mesta</i>	
Često menja radno mesto; promena nije planirana i promišljena, novo radno mesto nije u izgledu; između dva zaposlenja po pravilu duže, ponekad i mesecima, ne radi ništa i ne trudi se da nađe novi posao.	Menja radno mesto tek nakon što dobro razmisli i obezbedi naredno radno mesto; ne pravi pauze između zaposlenja; ako izuzetno i bude jedno vreme nezaposlen, onda to nije njegovom krivicom; u takvom slučaju uporno traži novo zaposlenje i pristaje ako je potrebno (privremeno) na lošiji posao.
<i>razlozi za promenu radnog mesta</i>	
Kao razlog za promenu radnog mesta navodi nesuglasice sa šefom ili kolegama ili mogućnost da (trenutno i kratkoročno) dođe do bolje zarade.	Kao razlog za promenu radnog mesta navodi napredak u karijeri kao i – između ostalog i dugoročne – finansijske ili nematerijalne pogodnosti.
<i>odnos prema radu</i>	
Generalno je nezainteresovan i mrzovoljan; gde god da radi posle kraćeg vremena javljaju se pritužbe na rad (kršenje radnih obaveza), pijančenje, svadljivost, netrpeljivost sa kolektivom i nepouzdanost, zbog čega od posla do posla dobija otkaz.	Oseća odgovornost prema preduzeću, šefu i kolegama i vidljivo se u skladu sa tim odnosi prema radu; dosta je vezan za preduzeće i spreman je da preuzme odgovornost.

71 [Ova tabela pridodata je srpskoj verziji članka radi boljeg razumevanja; preuzeta je iz Bock /2007/: *Kriminologie*, 3. izd., str. 151–152].

<i>odnos prema dokvalifikaciji</i>	
Ne interesuju ga mogućnosti usavršavanja; eventualno dok je u zatvoru iz trivijalnih razloga pohađa neke kurseve, posle mu oni nisu od koristi.	Dosta drži do dobre profesionalne spreme, što dolazi do izražaja u uspešnom doškolovanju, pohađanju kurseva i seminara itd.
<i>odnos prema zaradi</i>	
Šta zaradi, to i pojede; novac potroši čim ga ima u rukama; otplaćuje razne rate i ima nepregledne dugove.	Planira potrošnju i odvaja za štednju, stan, životno osiguranje itd.; ima uređene finansije, uvek drži na umu dugovanja koja ima, redovno vraća dugove i ne postoji opasnost da ih neće vratiti.
<i>odnos prema finansijskom obezbeđenju</i>	
Ne brine se o finansijskoj sigurnosti, bilo tako što bira samo povremene poslove, bilo tako što radi bez prijave, niti se na drugi način finansijski osigurava, na primer privatnom štednjom.	Nastoji da finansijski obezbedi svoju budućnost: osim obaveznog socijalnog osiguranja, za koje drži da se podrazumeva, uplaćuje osiguranje života, osiguranje od štete, privatno penziono osiguranje itd.

LITERATURA

- Albrecht, H.-J. /2002/: Ist das deutsche Jugendstrafrecht noch zeitgemäß? *Gutachten D zum 64. Deutschen Juristentag*, Berlin, München: C.H. Beck
- Bock /1984/: *Kriminologie als Wirklichkeitswissenschaft*
- Bock /1990/: Kriminologie und Spezialprävention. Ein skeptischer Lagebericht, *ZStW*
- Bock /1991/: Ideen und Schimären im Strafrecht, *ZStW*
- Bock /1994/: Die evangelische Friedensethik und die Lehre vom 'bellum justum', in: Heinrich Assel et al. (prir.): *Zeitworte – Der Auftrag der Kirche im Gespräch mit der Schrift. Friedrich Mildener zum 65. Geburtstag*; Nürnberg: Helmut Seubert
- Bock /1997/: Jugendstrafrecht im Bann der Sanktionsforschung, *GA*
- Bock /1999/: Je weniger desto besser – Wie im Jugendstrafrecht kriminologische Torheiten dogmatisch geadelt wurden, in: Ebert, Udo, Claus Roxin, Peter Reiß, Eberhard Wahle (prir.): *Festschrift für Ernst-Walter Hanack*, Berlin, New York: Walter de Gruyter
- Bock /1999/: Schädlich, überflüssig, schmutzig – Die Argumentationen der kriminologischen Verächter der Resozialisierung; in: Feuerhelm, Wolfgang, Hans-Dieter Schwind, Michael Bock (prir.): *Festschrift für Alexander Böhm*, Berlin, New York: Walter de Gruyter
- Bock /1999/: Je weniger desto besser. Wie im Jugendstrafrecht kriminologische Torheiten dogmatisch geadelt wurden; in: Ebert, Udo, Claus Roxin, Peter Reiß, Eberhard Wahle (prir.): *Festschrift für Ernst-Walter Hanack*, Berlin, New York: Walter de Gruyter
- Bock /2000/: Kriminalsoziologie in Deutschland – Ein Resümee am Ende des Jahrhunderts, in: Dreier, Horst (prir.): *Rechtssoziologie am Ende des 20. Jahrhunderts – Gedächtnissymposium für Edgar Michael Wenz*, Tübingen: Mohr Siebeck
- Bock /2006/: Angewandte Kriminologie in der Interventionsplanung bei Straffälligen, *Forum für Kinder- und Jugendpsychiatrie, Psychosomatik und Psychotherapie*
- Bock /2006/: Der Einfluss der Soziologie auf das Menschenbild in den Kriminalwissenschaften, in: Karl Acham, Knut Wolfgang Nörr, Bertram Schefold (prir.), *Der Gestaltun-*

ganspruch der Wissenschaft – Aufbruch und Ernüchterung in den Rechts-, Sozial- und Wirtschaftswissenschaften auf dem Weg von den 1960er zu den 1980er Jahren, Franz Steiner Verlag Stuttgart

- Bock /2006/: *Wo ist die Tübinger Kriminologie?* Versuch einer Standortbestimmung der Kriminologie in Mainz, in: Höfer, Sven/Spiess, Gerhard (prir.): *Neuere kriminologische Forschung im Südwesten – Eine Darstellung der Forschungsarbeit aus Anlass des 40. Kolloquiums der südwestdeutschen und benachbarten kriminologischen Institute*
- Bock /2007/: *Das Elend der klinischen Kriminalprognose*, StV
- Bock /2007/: *Kriminologie*, 3. Izdanje
- Bock /2007/: *Standortbestimmung der Angewandten Kriminologie*, in: Liebl (up.), *Perspektiven der Kriminologie im 21. Jahrhundert*
- Bock /2009/: *Angewandte Kriminologie für Sozialarbeiter*, in: Sanders/Bock, *Kundenorientierung – Partizipation – Respekt. Neue Ansätze in der Sozialen Arbeit*, Wiesbaden: VS Verlag
- Bock /2009/: *Gibt es noch Platz für die Angewandte Kriminologie in der Gesamten Strafrechtswissenschaft*, ZStW
- Boetticher/Kröber/Müller-Isberner/Böhm/Müller-Metz/Wolf /2006/: *Mindestanforderungen für Prognosegutachten*, NStZ
- Brendthro/ du Toit/ Kreisle /2009/: *RAP – Respekt als Antwort und Prinzip*, in: Sanders/Bock (prir.), *Kundenorientierung – Partizipation – Respekt*
- Brettel /2007/: *Tatverleugnung und Strafrestausssetzung – Ein Beitrag zur Praxis der Kriminalprognose*
- Brettel /2010/: *Offene Fragen der Sicherungsverwahrung im Jugendstrafrecht*, R & P
- Brunner/Dölling /2002/: *Jugendgerichtsgesetz Kommentar*, 11. izdanje
- Callies/Müller-Dietz, *Strafvollzugsgesetz (Kommentar)*
- Elias /1976/: *Über den Prozess der Zivilisation – Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*, Frankfurt
- Foucault /1993/: *Überwachen und Strafen – Die Geburt des Gefängnisses*, Frankfurt
- Garland /2003/: *Die Kultur der „High Crime Societies“ – Voraussetzungen einer neuen Politik von „Law and Order“*, in: Oberwittler/Karstedt (prir.) *Soziologie der Kriminalität*, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Posebna sveska 43/2003
- Glueck/Glueck /1974/: *Of Delinquency and Crime – A Panorama of Years of Search and Research*
- Göppinger /1983/: *Der Täter in seinen sozialen Bezügen – Ergebnisse aus der Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung*, deo III
- Göppinger /1983/: *Der Täter in seinen sozialen Bezügen: Ergebnisse aus der Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung*
- Göppinger /1987/: *Life Style and Criminality – Basic Research and Its Application: Criminological Diagnosis and Prognosis*
- Göppinger-Bock /2008/: *Kriminologie*, 6. izdanje
- Göppinger-Brettel /2008/: *Kriminologie*, 6. izdanje
- Göppinger-Kröber/Wendt /2008/: *Kriminologie*, 6. izdanje, deo I
- Göppinger-Münster /2008/: *Kriminologie*, 6. Izdanje
- Göppinger-Schneider /2008/: *Kriminologie*, 6. Izdanje
- Graebisch/Burkhardt /2006/: *MIVEA – Young Care? Prognoseverfahren für alle Altersgruppen, oder doch nur Kosmetik?* ZJJ
- Grunewald /2003/: *Die De-Individualisierung des Erziehungsgedankens im Jugendstrafrecht*, Berlin: Duncker & Humblot

- Schneider /1999/: Schöpfung aus dem Nichts – Missverständnisse in der deutschen Rezeption des Labeling Approach und ihre Folgen im Jugendstrafrecht, *MschKrim*
- Haapanen /1990/: *Selective Incapacitation and the Serious Offender – A Longitudinal Study of Criminal Career Patterns*
- Haferkamp /1975/: *Kriminelle Karrieren – Handlungstheorie, teilnehmende Beobachtung und Soziologie krimineller Prozesse*, Hamburg: Rowohlt
- Heiner /2004/: *Professionalität in der Sozialen Arbeit – Theoretische Konzepte, Modelle und empirische Perspektiven*
- Heinz /2004/: Die neue Rückfallstatistik – Legalbewährung junger Straftäter, *Zeitschrift für Jugendkriminalrecht und Jugendhilfe*
- Hußmann /2010/: Diagnose und Individualprognose als Kernproblem des Umgangs mit Jugendkriminalität, in: Dollinger/Schmidt-Semisch (prir.), *Handbuch Jugendkriminalität*, 1. izdanje
- Jakobs /1985/: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung in *ZStW*
- Jakobs /2000/: Das Selbstverständnis der Strafrechtswissenschaft gegenüber den Herausforderungen ihrer Zeit, in: Eser/Hassemer/Burkhardt (prir.): *Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor der Jahrtausendwende*
- Jakobs /2004/: Bürgerstrafrecht und Feindstrafrecht, in: *HRRS*
- Jehle/Heinz/Sutterer /2003/: *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen – eine kommentierte Rückfallstatistik*
- Kaufmann /1976/: *Das Schuldprinzip – Eine strafrechtlich-rechtsphilosophische Untersuchung*, 2. izdanje
- Kinzig /2004/: Umfassender Schutz vor dem gefährlichen Straftäter? Das Gesetz zur Einführung der nachträglichen Sicherungsverwahrung, *NStZ*
- Kinzig /2010/: Die Entwicklung der Gesetzgebung zur Sicherungsverwahrung und die damit verbundenen Auswirkungen auf ihre Klientel, *FPFK*
- Kofler /1980/: *Beruf und Kriminalität*, München 1980
- Kremer /1984/: *Der Einfluss des Elternrechts aus Art 6 Abs. II, III GG auf die Rechtmäßigkeit der Maßnahmen des JGG*, (doktorska disertacija) Mainz
- Kury /1999/: Zum Stand der Behandlungsforschung oder: Vom nothing works zum something works, in: *Festschrift Böhm*
- Lemert /1974/: Der Begriff der sekundären Devianz, in: Lüdersen, K./ Sack, F. (prir.), *Seminar Abweichendes Verhalten*, Frankfurt
- Lesch /1999/: Inquisition und rechtliches Gehör in der Beschuldigtenvernehmung, *ZStW*
- Lesch /2000/: Hörfälle und kein Ende – Zur Verwertbarkeit von selbstbelastenden Aussagen des Beschuldigten in der Untersuchungshaft, *GA*
- Maschke /1987/: *Angewandte Kriminologie als Grundlage der sozialen Strafrechtspflege*; in: Evangelische Akademie Bad Boll (prir.): *Einmal erfaßt – für immer gezeichnet?*, Bad Boll
- Merton R. K. /1949/: Manifest and Latent Functions, odeljak treći u knjizi *Social Theory and Social Structure*, Glencoe / IL: The Free Press
- Mischkowitz /1993/: *Kriminelle Karrieren und ihr Abbruch – Empirische Ergebnisse einer kriminologischen Langzeituntersuchung als Beitrag zur ‚Age-Crime-Debatte‘*
- Morguet /2009/: *Feindstrafrecht – Eine kritische Analyse*, Berlin: Duncker & Humblot
- Oetting /2008/: Das wahre Leben pocht zwischen den Idealtypen. Über die „Methode der idealtypisch-vergleichenden Einzelfallanalyse“ (MIVEA), *Neue Kriminalpolitik*

- Peters /2009/: „1969, nicht '68“, *KrimJ*
- Rössner /2007/: in Meier/Rössner/Schöch, *Jugendstrafrecht*, 2. Auflage
- Sack /1998/: Vom Wandel in der Kriminologie – und Anderes, *KrimJ*
- Schelsky, Systemfunktionaler, anthropologischer und personfunktionaler Ansatz der Rechtssoziologie, in: *Die Soziologen und das Recht*
- Schneider /1996/: *Grundlagen der Kriminalprognose. Eine Rekonstruktion der Probleme von Zuverlässigkeit und Gültigkeit unter Rückgriff auf Alfred Schütz*
- Schneider /2001/: *Bellum Justum gegen den Feind im Innern? Über die Bedeutung der verfassungsrechtlichen Verfahrensgarantien bei der „Bekämpfung“ der Organisierten Kriminalität*
- Schneider /2004/: *Kann die Einübung in Normanerkennung die Strafrechtsdogmatik leiten? Eine Kritik des strafrechtlichen Funktionalismus*, Berlin: Duncker & Humblot
- Schneider /2008/: Theoriegeleitete oder multifaktoriell bestimmte kriminologische Forschung und Praxis, *MschKrim*
- Schöch /1976/: Ist Kriminalität normal? Probleme und Ergebnisse der Dunkelfeldforschung; in: Göppinger/Kaiser (prir.): *Kriminologie und Strafverfahren – Kriminologische Gegenwartfragen*
- Schöch, Mindestanforderungen für Schuldfähigkeits- und Prognosegutachten, *FS Widmaier*
- Schuler/Hein /2010/: Die Methode der idealtypisch-vergleichenden Einzelfallanalyse (MIVEA) – Möglichkeiten ihrer Anwendung in der Sozialpädagogik, *Unsere Jugend*, u štampi
- Streng /2006/, Vom Zweckstrafrecht zum Feindstrafrecht? – Überlegungen zu den Auswirkungen des neuen Sicherheitsdenkens auf ein „demokratisches Strafrecht“ in: *„Bitte bewahren Sie Ruhe“ – Leben im Feindrechtsstaat*, priredili Thomas Uwer i Organisationbüro Strafrechtlichervereinigungen, Berlin
- Streng /2008/: *Jugendstrafrecht*, 2. Izdanje
- Thalmann /2009/: Neues vom Psychopathen, in: *MschKrim*
- Trotha /1977/: Ethnomethodologie und abweichendes Verhalten – Anmerkungen zum Konzept des „Reaktionsdeppen“, *KrimJ*
- Vollbach /2006/: *Der psychisch kranke Täter in seinen sozialen Bezügen. Hans Göppingers Angewandte Kriminologie. Eine Rekonstruktion.*

Michael Bock

Johannes-Gutenberg-Universität Mainz

ÜBER DIE POSITIVE SPEZIALPRÄVENTION IN DEN ZEITEN DES FEINDSTRAFRECHTS – DIE BEDEUTUNG DER ANGEWANDTEN KRIMINOLOGIE FÜR EINE MENSCHLICHE KRIMINALPOLITIK

ZUSAMMENFASSUNG

In den großen Reformen des deutschen Strafrechts, beginnend mit dem Marburger Programm von Franz von Liszt (1882) und endend mit dem Strafvollzugsgesetz (1977) wurde in das alte, von den straftheoretischen Vorstellungen des

deutschen Idealismus geprägte Vergeltungsstrafrecht schrittweise der Gedanke der Prävention eingebaut, und hier vornehmlich der Gedanke der positiven Spezialprävention (Jugendstrafrecht, Maßregeln der Besserung und Sicherung, Strafaussetzung zur Bewährung, Resozialisierung als Ziel des Strafvollzugs). Vor allem seit 1970 war diese Entwicklung auch begleitet von einer Zurücknahme strafrechtlicher Repression und Punitivität, was im materiellen Recht z.B. in einer Entkriminalisierung im Bereich der Sexualdelikte, im Verfahrensrecht z.B. in der massiven Ausweitung der Verfahrenseinstellungen durch die Staatsanwaltschaft zum Ausdruck kam.

Seit ungefähr 1990 hat sich dieser Trend umgekehrt. Es gibt fast ausschließlich Vorverlagerungen von Risiken und eine Ausweitung der Straftatbestände im materiellen Strafrecht, härtere und längere Sanktionen bei den Rechtsfolgen und Ausweitung der Befugnisse der Ermittlungsbehörden im Bereich des Strafprozesses. Gemeinsames Merkmal all dieser Veränderungen, sowie ihrer wissenschaftlichen und medialen Begleitmusik ist, dass der Straftäter nicht mehr als Mitmensch angesehen wird, sondern als Feind. Explizit fällt dieses Wort in der Schule von Günther Jakobs, in der zwischen einem Bürgerstrafrecht und einem Feindstrafrecht unterschieden wird. Wichtiger ist aber der politische und mediale Druck auf Gesetzgebung und Rechtsprechung, die guten Bürger konsequenter vor den bösen Verbrechern zu schützen, indem man diese möglichst unschädlich macht. Auf der Strecke bleibt dabei insbesondere der Strafzweck der positiven Spezialprävention: Resozialisierung im allgemeinen Strafrecht und Erziehung im Jugendstrafrecht.

Die Kriminologie steht dieser Entwicklung hilflos gegenüber. Ihre strafrechtskritischen Schulen haben sich in ideologischen Positionen verfangen, die ihre Vertreter in bisweilen theoretisch anspruchsvollen, aber kriminalpolitisch inzwischen völlig irrelevanten Diskursen weiterspinnen. Aber auch in ihrem Mainstream hat sich die Kriminologie auf eine Methodologie und ein Wissenschaftsverständnis festgelegt, bei dem sie Wissen produziert, das nur für die Gesetzgebung und für kriminalpolitische Planungen fruchtbar gemacht werden kann, nicht aber in der konkreten Fallpraxis der Strafrechtspflege. Gerade dort aber ist ein solches Wissen unverzichtbar, denn der Gesetzgeber hat den Gedanken der positiven Spezialprävention rechtstechnisch in Gestalt so genannter „Zweckprogramme“ geregelt, in denen ständig für den Einzelfall unbestimmte Rechtsbegriffe ausgelegt und Ermessensentscheidungen getroffen werden müssen, die auf erfahrungswissenschaftlich-kriminologische Fakten verweisen. Die „eigene Sachkunde“ der Juristen reicht hierfür nicht aus, denn sie sind nicht kriminologisch ausgebildet. Nur die Angewandte Kriminologie, um die es in diesem Aufsatz geht, kann hier Abhilfe schaffen. Ihr Wissen hat den notwendigen Bezug zum Einzelfall, weil sie einen anderen wissenschaftsgeschichtlichen und wissenschaftstheoretischen Hintergrund hat. Sie ist deshalb kongenial zu einem Strafrecht, das sich den Individualisierungsgrundsatz auf die Fahnen geschrieben hat und das *de lege lata* immer noch stark in Richtung der positiven Spezialprävention ausgerichtet ist, auch wenn derzeit in der Praxis der Vergeltungsgedanke und die negative Spezialprävention im Vordringen sind. Nur die Angewandte Kriminologie kann daher einen weiteren Verfall der positiven Spezialprävention im Strafrecht aufhalten, die das große abendländische Vermächtnis

in sich trägt, im Straffälligen den Mitmenschen und Mitbürger zu sehen, von dem man zwar eine Änderung seines inakzeptablen Verhaltens verlangt und, so lange er gefährlich ist, die anderen auch vor ihm schützt, ihn aber auch fördert und unterstützt, weil das Ziel ist, ihn für die Gemeinschaft zurückzugewinnen und nicht, ihn wie einen Feind zu vernichten.

Schlüsselwörter: Feindstrafrecht, Kriminalpolitik, positive Spezialprävention, Angewandte Kriminologie.